

ETHERIE ČI SILVIE

AKVITÁNSKÉ

PUTOVÁNÍ NA

MÍSTA SVATÁ

—

Přeložil Jaroslav Kopřiva. Úvodem

a poznámkami provází Josef Cibulka

1 9 3 0

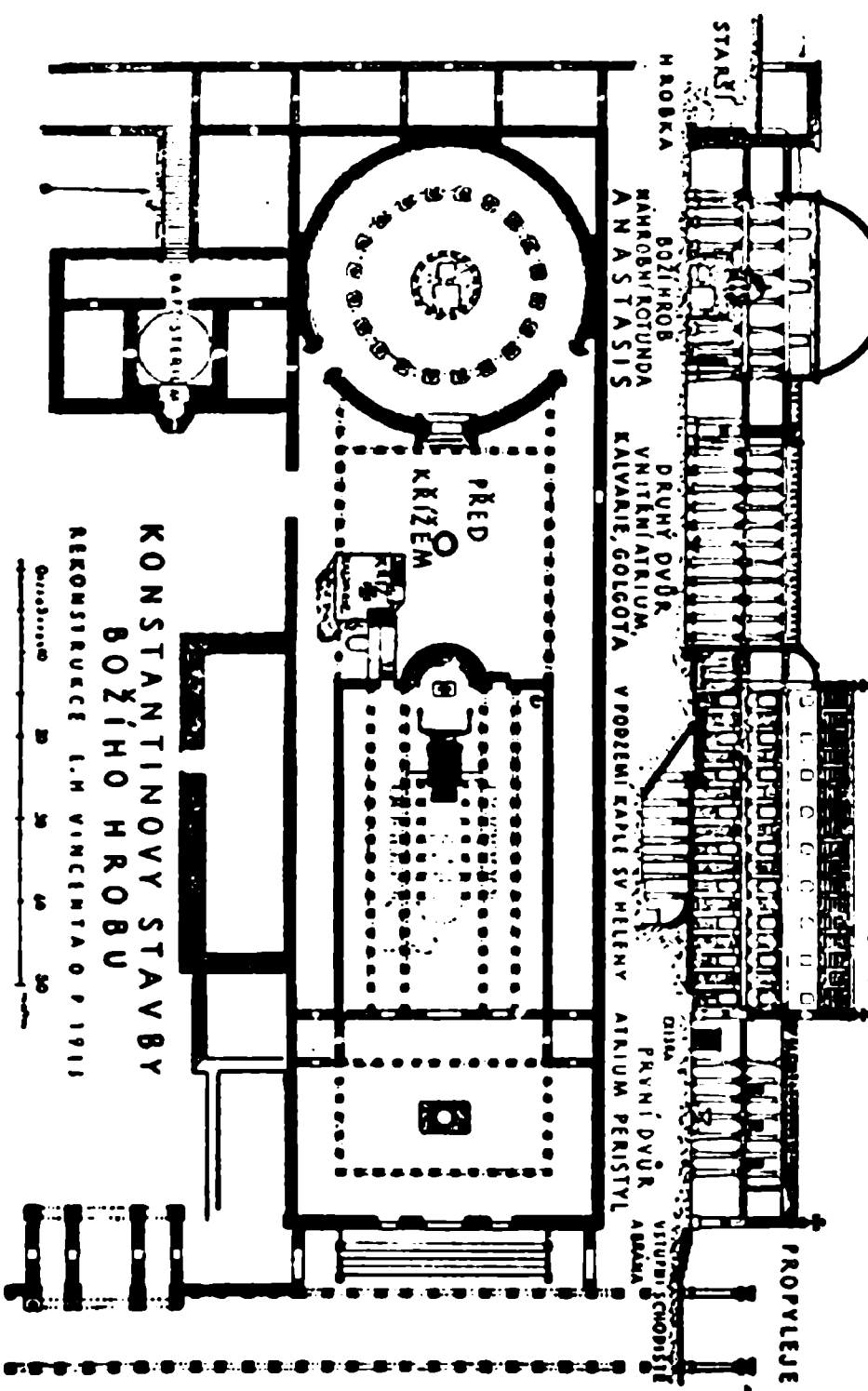
LADISLAV KUNCÍŘ V PRAZE

**PUTOVÁNÍ NA
MÍSTA SVATÁ**

Všechna práva vyhrazena

BASILIKA MARTYRION

KONSTANTINOVY STAVBY
BOŽÍHO HROBU
REKONSTRUCE I. M. VINCENIADA 9 1911

0 20 40 60

Nihil obstat. Th. et Ph. Dr Can. Josephus Čihák, censor

Imprimatur. Pragae, die 28. Januarii 1930. Nro 1082
† Ant. Podlaha, episcopus Paphiensis, vicarius generalis

Ú V O D

R. 1884 nalezl Gamurrini v knihovně u Panny Marie v Arezzu rukopis,¹ obsahující 37 pergamenových listů, podle písma původu lombardsko-kassinského z XI. století. Začátek i konec rukopisu chyběly a také uvnitř byly dvě mezery. Rukopisem tím byly zachráněny zlomky neznámých spisů svatého Hilaria a 27 listů, označených čísly 31-74, obsahovalo neznámý dotud spis, který zjevně pocházel z prvních století křesťanských. Pořád i tam scházel začátek a konec, nenalezlo se ani autorovo jméno. Z obsahu vysvítá tolik, že neznámá dáma vznešeného stavu a pocházející z některé západní provincie římské říše podnikla cestu na východ, aby shlédla posvátná místa křesťanská. Putování taková byla již v prvních stolecích oblíbená a již z r. 333 je zachován cestopis poutníka z Bordeaux do Jerusalema. Podobně i neznámá poutnice dospěla do Jerusalema, pobyla tam tři roky, podnikajíc odtud různé cesty. Pro-

¹ S. Hilarii Tractatus de mysteriis et S. Silviae Aquitanae Peregrinatio ad loca sancta. Quae inedita ex codice Arretino deprompsit J. F. Gamurrini. Accedit Petri Diaconi liber de locis sanctis. Romae 1887.

cestovala Palestinu, pobyla v Egyptě a právě cestovala z Jerusalema na Sinai a do země Gessen, pak na horu Nebo a do Idumee, k hrobu Jobovu a na jiná svatá místa křesťanská. Ale doba už nutila k návratu. Neodepřela si ještě navštívit svaté mnichy v Mezopotámii a hrob apoštola Tomáše v Edesse. Malou Asii se pak vrátila do Cařihradu. Tam napsala neznámým dámám (domnae) svůj cestopis a připojila podrobný popis liturgických obřadů, konaných v Jerusalemě. Spis má tedy dvě části, vlastní cestopis a popis jerusalemské liturgie.

Dobu, kdy spis vznikl, jest snadno určit z textu. Především nezná popis výstupu na Sinai ještě takového mnišského osídlení, aby mohl spis býti kladen do VI. století, jak se pokusil Meister.² Než ani V. století není dosti rané. Poutnice píše, že basilika sv. Tomáše v Edesse byla nová, valde pulcra et nova dispositione. Z jiných syrských pramenů víme, že do novostavby byly 22. srpna 394 přeneseny apoštolovy ostatky. Musila tedy poutnice nedlouho potom navštívit Edessu. Weigand podle toho navrhl léta 395-6.³ Byla-li spisovatelka

² C. Meister, De Itinerario Aetheriae abbatissae, perperam nomini S. Silviae addicto. Rhein. Museum für Philol. 64, 1909, 337 násl.

³ E. Weigand, Zur Datierung der Peregrinatio Aetheriae. Byzant. Zeitschr. 20, 1911, 1 násl.

v Edesse r. 396, dlužno její příchod do Jerusalema klásti do r. 393. Pak by bylo možno, že nejasné místo v listu sv. Jeronyma, psaném r. 394 *Furiū (ad Furiam, n. 13)*, vztahuje se na spisovatelku tohoto cestopisu. Vytýká tam totiž způsob, jakým mladá dáma s průvodem po Východě předešlého roku cestovala.⁴ Ale i jiné poměry v knize líčené ukazují ke konci IV. století, takže se toto datování všeobecně ujalo, buď 393-6, což se zdá správnější, anebo dřívější určení Gamurriniho léty 385-388, rozhodně však konec IV. století.

Vlastní domov poutnice vysvitá jen neurčitě. Na východ přišla z krajního západu, neboť biskup v Edesse tak praví, *de extremis terris*. Bližší určení skýtá místo, kde srovnává prudkost Eufratu s Rhônem. Musela tedy tato řeka býti dobře známa jí i ženám, jimž psala. Podle toho by pocházela z Gallie; snad z provincie *Gallia Narbonensis*. Mnich Valerius, o němž bude níže zmínka, praví o ní, že přišla na východ od oceánu, „*quae extremo occidui maris oceani litore exorta, Orienti facta est cognita*“, o jehož vodách ostatně sama mluví. Podle toho by pocházela spíše z některé přioceánské provincie, snad Akvitánie. Rozhodně

⁴ G. Morin, Un passage énigmatique de saint Jérôme contre la pèlerine espagnole Eucheria? *Revue bened.* 30, 1913, 174 n.

však dlužno klásti její vlast do jižní Francie podle zmínky o Rhônu.

*Osobnost spisovatelčina se rýsuje dosti jasně v souvislosti vypravování. Byla to žena neobyčejná. Od Atlantického oceánu dospěla až k Eufratu, cestovala s velikým průvodem, biskupové a mniši ji uctivě přijímali, kněží, mniši i poustevníci provázeli a nadto ještě úřady ji dávaly chrániti vojenským průvodem. Zajisté byla vznešeného původu. Způsob, jakým mluví k adresátkám, nazývají je „ctihodnými sestrami“, *dominae venerabiles sorores*, dal mysliti, že byla jeptiškou anebo abatyší,⁵ ale ani tu není naprosté jistoty, neboť adresátka vždy tituluje jako „paní“ (*dominae meae, dominae animae meae*), nejsou tedy v poměru družek anebo poddaných, nýbrž spíše v poměru osob rovných, avšak vysoce postavených. Povahou svojí je neobyčejně podnikavá a ostrého postřehu. Jsouc zvědava, jak upřímně přiznává (*ut sum satis curiosa*), neleká se žádné cesty a námahy a popisuje přesně a bohatě, co viděla, majíc smysl nejen pro děje a události, nýbrž i pro krajinu. Výstupy na hory líčí tak úchvatně, že se podivujeme takovému smyslu pro přírodu koncem IV. století.*

⁵ I ve starších seznamech rukopisů bývá tak nazývána. *C. Meister, De Itinerario Aetheriae abbatissae, etc., Rhein. Museum für Philol. 64, 1909, 339.*

Řeč její je vulgární latina provinciálního rázu, v níž jsou shledávány stopy gallicismů, a od té doby, co byl její původ kladen také do Španěl, i hispanismů. Filologický rozbor, který nedovedl zjistiti stáří spisu, nestačil také určití jeho místní původ.

Jméno veliké poutnice způsobilo mnoho starostí. Gamurrini ji nazval sv. Silvií Akvitánskou, sestrou Rufina (pozdějšího ministra na dvoře Theodosia Velikého), o níž mluví Palladiova Historia Lausiaca, sbírka to mnišských životopisů, vzniklá kolem r. 400. Ale Gamurrini užil špatného textu. Palladius mluví o Silvanii nebo Silvině, která nebyla sestrou Rufinovou, nýbrž švačkovou, a je neznámo, zda pocházela z Akvitánie. Až konečně Férotin otázku vyřešil poukazem na dávno již známý list španělského mnicha Valeria z 2. pol. VII. století.⁶ Mluvě k mnichům ve Vierzso, ad fratres Bergidenses, dává jim za příklad blaženou jeptišku Etherii (beatissima sanctimonia-lis), která od Oceánu cestovala až do Palestiny ke svatým místům a neohroženě pronikla provinciemi, místy, horami i pouštěmi, aby uctila pa-

⁶ M. Férotin, Le véritable auteur de la „Peregrinatio Silviae“, la vierge espagnole Ethéria. Revue des questions hist. 74, 1903, 367 n. List v Migne, P. L. 87, 421, znovu vydal Z. Garcia, Anal. Boll. 29, 1910, 377.

mátky Starého a Nového zákona. Líčí některé cesty souhlasně jako rukopis z Arezza. Není už pochybnosti, že spisovatelčino jméno zní Aetheria nebo Etheria, v některých rukopisech Valeriova listu zkomolené na Echeria, Eiheria, Egeria, Aiheria, Heteria, Geria. Že by Etheria sama byla španělského původu, jak dovozuje Férotin, Valerius nepraví. Tak bylo konečně objeveno jméno autorky tohoto neobyčejného spisu.

Kusý rukopis z Arezza byl jen nepodstatně doplněn nálezem devíti lístků v toledském rukopise IX. století v Národní knihovně v Madridě. Obsah scházejících částí aspoň poněkud skýtají zmíněný Valerius a pak dějepisec Langobardů Pavel Diákon (asi 720-799), jenž v knize „Liber de locis sanctis“ užil Etheriina spisu jako předlohy. Ale tyto doplňky nejsou takového rázu, aby zasluhovaly místa v českém překladě Etheriina cestopisu.

Překlad tento pořídili Jar. Kopriva a Ant. Stríž podle Geyerova kritického vydání textu.⁷ Poněvadž by mnohá místa dnešním čtenářům nebyla dosti srozumitelná, přičinil jsem poznámky, k nimž jsem ovšem užil výtěžků bohaté literatury.

⁷ P. Geyer, *Itinera hierosolymitana saeculi IV.-VIII.* Corpus scriptor. eccl. latin. sv. 39, str. 35-101.

Jestliže Cabrol⁸ mi byl cennou pomůckou po stránce liturgické, nemohl jsem jej sledovati po stránce topografické, když Vincent a Abel zatím vydali své monumentální dílo.⁹ Jimi byla v podstatě vyřešena dlouho sporná topografie konstantinských staveb chrámových, takže reprodukuji jejich půdorysy i rekonstrukce, třeba bych měl proti některým podrobnostem námitky, jako na př. vyřešení místa „post Crucem“, tribun v atrii a kupole nad Anastasi. Vzhledem k tomu, že se Gammurriniho název „Sv. Silvie Akvitánské Putování na místa svatá“ dosti vžil, byl ponechán i v českém překladě, ale předasláno mu zatím zjištěné skutečné jméno autorky.

Josef Cibulka.

⁸ zvláště *F. Cabrol*, *Etudes sur la Peregrinatio Silviae. Les églises de Jérusalem, la discipline, et la liturgie au IV. siècle.* Paris 1895.

⁹ *H. Vincent et F. M. Abel*, *Jérusalem. Recherches de topographie, d'archéologie et d'Histoire. II. Jerusalemme nouvelle.* Paris 1914.

PUTOVÁNÍ NA MÍSTA SVATÁ

1. *Na Sinai a po stopách Exodu.*

----- ukázalo se podle Písem.¹ Zatím na další cestě jsme přišli k místu, kde se posléze ony hory, mezi nimiž jsme šli, rozestupovaly a otvíraly nám údolí širošířé, rovné jako dlaň a překrásné, a za údolím se ukazovala svatá hora Boží Sinai. K tomuto pak místu se pojí ono, kdež se připomínají *Hrobové žádosti* (IV. Mojž. 11.). Když se tedy přišlo na to místo, připomenuli nám naši svatí průvodčí²: „Jest obyčejem, že zde ti, kteří sem přijdou, se pomodlí, ježto odtud nejprve se spatří hora Boží“; pročez i my jsme se pomodlili. Od tohoto místa k hoře Boží bylo celkem asi čtyři tisíce kroků pořád oním údolím, jež jsem nazvala širošířým.³ Údolí to jest velmi rozlehlé, prostírající se pod úbočím hory Boží, a má na dél asi 17 tisíc kroků, pokud jsme mohli zrakem odhadnouti, nebo jak oni říkali; na šíř pak počítali čtyři tisíce. To údolí tedy bylo nám přejíti, abychom přišli na horu. A to širošířé údolí jako

dlaň rovné jest ono, ve kterém synové Israelští meškali v těch dnech, kdy svatý Mojžíš byl vystoupil na horu Hospodinovu a trval tam čtyřicet dní a čtyřicet nocí. To jest údolí, v němž bylo ulito zlaté tele, kteréžto místo se ukazuje až do dnešního dne; neboť na tom místě stojí veliký kámen. To jest tedy ono údolí, na jehož horním konci jest ono místo, kde svatému Mojžíši, když pásal stáda svého tchána, opět mluvil Bůh z keře v ohni. A poněvadž se nám bylo ubíratí tak, abychom nejprve vystoupili na horu Boží, kterou odtud viděti, poněvadž s té strany, odkud jsme přicházeli, byl snazší výstup, a s hory zase sestoupili na onen hořejšek údolí, totiž tam, kde byl keř, poněvadž tam byl snazší sestup s hory Boží; tak tedy jsme se shodli, abychom prohlédnouce si všecko, čeho jsme si přáli, sestoupili s hory Boží a zašli tam, kde jest keř, a tamodtud se vrátili prostředkem údolí po délce na cestu s muži Božími, kteří nám ukazovali po tom údolí jednotlivá místa, o nichž jest psáno. Tak i učiněno. Ubírajíce se tedy s toho místa, kdež přišedše od Faran byli jsme se pomodlili, brali jsme se tak, že jsme prošli hořejškem toho údolí, a tak se přibližovali k hoře Boží. Hora ta po obvodě sice jedinou se zdá, když však dovnitř vkročíš, jest jich několik,

ale všechny dohromady nazývají horou Boží; zvláště však ona, na jejímž vrchole jest to místo, kam sestoupila velebnost Boží, jak psáno, jest ve středu oněch všech. A ačkoliv ty všechny, které jsou po obvodě, jsou tak vysoké, jak nikdy, myslím, jsem neviděla, přece jen ona střední, na niž sestoupila velebnost Boží, o tolik převyšuje všechny ostatní, že když jsme na ni vylezli, všechny ony hory, které se nám zdály vysoké, byly hluboko pod námi jako prapenatrné kopečky. Vskutku dosti jest podivno, a není to, myslím, bez Boží milosti, že, ačkoli ona prostřední, jež zvláště Sinai se zove, totiž na kterou sestoupila velebnost Hospodinova, všech vyšší jest, přece viděti ji nemožno, leč k samé-li přijdeš, dříve však, než na ni vystoupíš; nebo, když upokojiv své přání sestoupíš odtud a s hory protějšší hledíš, čehož nemůžeš, dokud na onu první jsi nevystoupil. To také jsem byla zvěděla z poučení bratří dříve, než jsme přišli k hoře Boží, a jakmile jsem tam přišla, poznala jsem, že tomu tak vskutku jest.⁴

Tedy v sobotu večer⁵ jsme vystoupili na horu a když jsme přišli k jakýmsi poustevnám, vítali nás tam velmi vlídně mniši, kteří tam přebývali, prokazující nám všechnu laskavost. Také chrám jest tam s knězem. Tam tedy jsme

zůstali té noci a odtamtud velmi záhy v neděli s tím knězem a mnichy,⁶ kteří tam přebývali, počali jsme vystupovati na jednotlivé vrchy.⁷ Vystupování na ty hory jest nesmírně obtížné, poněvadž jich neslézáš, ponenáhlu je obcházeje, jak říkáme hlemýžďovitě, nýbrž lezeš na ně docela přímo jako po zdi, a slézati dlužno též příkře s každé z těch hor, než přijdeš k patě oné střední, což jest vlastní Sinai. A tak tedy z vůle Krista Boha našeho, podporována modlitbami svatých, kteří nás provázeli, ale i s velikou námahou, poněvadž pěšky bylo mi vystupovati, ježto zhola nebylo možno na mezky si sednout - nicméně námahy jsem nepocítovala, a to proto, že jsem viděla, že touha, kterou jsem měla, z vůle Boží se naplňovala - tedy v hodinu čtvrtou⁸ dorazili jsme na onen vrcholek hory Boží svaté Sinai, kde dán byl zákon, to jest na tom místě, kam sestoupila velebnost Hospodina v ten den, ve který hora kouřila. Proto na tom místě jest nyní svatyně neveliká, ano i místo, totiž vrcholek hory, nepřiliš veliké jest; a přece ta svatyně má do sebe mnoho milostí. Když tedy z vůle Boží jsme dostoupili na samotný vrchol a přišli jsme ke dveřím chrámu, hle vyšel vstříc, přicházeje ze své poustevny, i kněz, jenž v té svatyni byl ustanoven, stařec

bezúhonný a mnich od mládí, a jak zde říkají asketa, a zkrátka jaký jest hoden býti na tom místě. Vyšli též vsťíc i jiní kněží, jakož i vsichni mniši, kteří tam přebývali při oné hoře, kterým ovšem nebránila slabost nebo staroba. Na samém vrcholku oné hory střední však nikdo nezůstává; neboť nic tam jiného není leč jediná svatyně a jeskyně, v níž byl svatý Mojžíš. Když tedy přečetli o tom místě všecko z knihy Mojžíšovy a vykonali oběť podle svého obřadu, a my jsme tam přijali Tělo Páně a potom vycházeli z chrámu, rozdávali nám kněží toho místa eulogie, a to z jablek, jež se na té hoře rodí.⁹ Neboť ačkoli svatý vrch Sinai všecek jest skalnatý tak, že ani křoviny tam není, přece po stránkách blíže paty oněch hor, totiž buď na bocích onoho středního nebo na bocích oněch, které jsou kolem, jest něco málo hubené prsti; proto tam svatí mniši ve své pili sázejí stromečky a zakládají zahrádky nebo modlitebny a vedle nich poustevny, jako by usilovali bráti z půdy té hory nějakou úrodu, které však zřejmě práci rukou svých dobývají. Když tedy jsme tam přijali Tělo Páně a když oni svatí nám dali eulogie a vykročili jsme ven dveřmi svatyně, žádala jsem jich, aby nám ukázali jednotlivá místa. Tehdy hned oni svatí nám ráčili vše ukazovati.

Ukázaliť nám onu jeskyni, kde byl svatý Mojžíš, když po druhé vystoupil na horu Boží, aby opět přijal desky, rozbiv dřívější pro hřích lidu, a ostatní místa, kterých jsme si přáli, aneb která podle svého lepšího poznání uznali za vhodno nám ukázati. To pak chci, abyste věděly, ctihodné paní sestry, že s toho místa, kde jsme stáli, totiž od stěn svatyně, to jest s vrcholu oné hory střední, zdály se ony hory, na něž jsme dříve sotva vylezli, proti oné střední hoře, na níž jsme stáli, tak hluboko pod námi, jako by byly pahrbečky; ačkoliv tak ohromné byly, že myslím nikdy jsem vyšších neviděla, leč že tato prostřední je nesmírně převyšovala. Odtud pod sebou jsme viděli, což téměř neuvěřitelně, Egypt, Palestinu, moře Rudé i moře Středomoří s chobotem k Alexandrii, a také nesmírné končiny Saracenské; ta místa nám oni svatí ukázali.¹⁰

Upokojivše tedy všechnu touhu, která nás pudila na ty hory, jali jsme se již také sestupovati s vrcholu té hory Boží, na níž jsme byli vystoupili, na jinou horu, která se k ní pojí, kteréžto místo sluje Horeb. Jest tam kostelík. Toť zajisté místo Choreb, kdež byl svatý Eliáš prorok, kam se utekl od tváři Achaba krále, kde mu mluvil Bůh řka: „*Co ty zde, Eliáši?*” jak psá-

no jest v knihách Královských. Neboť i jeskyně, kde se skrýval svatý Eliáš, podnes se tam ukazuje před vchodem do chrámu, jenž tam stojí; ukazuje se tam též kamenný oltář, jež vystavěl též svatý Eliáš pro oběť Boha, jak ráčili nám pořadem ukazovati oni svatí. Vykonali jsme tam též oběť a vroucí modlitbu, a bylo tam přečteno ono místo z knihy Královské; neboť toho jsem si vždycky převelice přála, aby všude, kamkoli jsme přišli, četlo se po každé příslušné místo z Bible. Vykonavše tedy i tam oběť, šli jsme zase na jiné místo nedaleko odtamtud, jak ukazovali kněží a mnichové, to jest na to místo, kde stál svatý Aron se sedmdesáti staršími, když svatý Mojžíš přijímal od Hospodina zákon pro syny Israelské. Na tom tedy místě, ač nekrytém, jest ohromná rozložitá skála s rovinkou nahore, na které prý stáli oni svatí, neboť tam uprostřed jest jako oltář zbudovaný z kamení. Přečteno bylo i tam ono místo z knihy Mojžíšovy a odříkán jeden žalm příhodný místu; a tak pomodlivše se, sestupovali jsme tamodtud.

Ejhle, již šlo asi na osmou hodinu, a ještě nám zbývaly tři míle,¹¹ abychom vyšli z těch hor, do nichž jsme byli vkročili včera večer, ale nebylo možno vyjít na té straně, kterou jsme byli vkročili, jak výše jsem pravila, po-

něvadž bylo třeba, abychom navštívili všechna svatá místa a prohlédli všechny poustevny, které tam byly, a tak vyšli na kraj onoho údolí, o němž jsem se výše zmínila, a které leží pod horou Boží. I bylo nám jíti ke kraji onoho údolí, poněvadž tam bylo mnoho pousteven svatých lidí a kostel na tom místě, kde jest keř; a ten keř až podnes se zelená a vyhání pruty. A tak tedy jsme sestoupili s hory Boží a přišli jsme ke keři asi v desátou hodinu.¹² To jest keř, o němž jsem se zmínila a z něhož mluvil Hospodin Mojžíšovi v ohni, a jest v tom místě, kde jest veliké množství pousteven a kostel na počátku údolí. Před tím kostelem pak jest zahrada přerokovaná, mající s dostatek výborné vody a v zahradě té jest keř. Též se tam vedle ukazuje místo, kde stál svatý Mojžíš, když mu řekl Bůh: „*Rozvaž řeménky obuvi své*” atd. A když jsme tedy přišli na to místo, byla už desátá hodina, a poněvadž už byl večer, nemohli jsme vykónati oběti. Ale pomodlili jsme se v kostele a též v zahradě u keře; podle zvyku přečteno bylo ono místo z knihy Mojžíšovy; a že byl večer, povečeřeli jsme na místě s oněmi svatými v zahradě před keřem a tam jsme tedy zůstali. A druhého dne si přivstavše, požádali jsme kněze, aby také tam se koňala oběť, což se i stalo.

A cestu jsme měli vycťenu tak, že jsme se brali středem údolí a to po délce, totiž oním údolím, o němž se výše děje zmínka, kde seděli synové Israelští, zatím co Mojžíš byl na hoře Boží: a tak po celém údolí nám ukazovali vždycky oni svatí¹³ jednotlivá místa, kdykoli jsme na některé přišli. Na samém kraji onoho údolí, kde jsme zůstali a viděli keř, z něhož mluvil Bůh svatému Mojžíšovi z ohně, viděli jsme též ono místo, na němž stál před keřem svatý Mojžíš, když mu řekl Bůh: „*Rozvaž řeménky obuvi své, neboť místo, na kterém stojíš, země svatá jest.*” A tak tedy ostatní místa jali se nám ukazovati, jakmile jsme se hnuli od keře. Tak nám i ukázali místo, kde byl tábor synů Israelských v těch dnech, kdy Mojžíš byl na hoře. Ukázali též místo, kde bylo ulito ono tele, nebo na tom místě stojí až podnes ohromný kámen. Též jak jsme šli, s protější strany jsme se dívali na vrchol hory, která vyčnívala nad samotným údolím, odkud svatý Mojžíš viděl syny Israelské, provádějící tance v těch dnech, když si ulili tele. Ukázali též velikou skálu na místě, kde sestupoval svatý Mojžíš s Josue, synem Nave, o kteroužto skálu rozbil v hněvu desky, které nesl. Ukazovali též, jak kdo kde v tom údolí měl svůj stánek, z kterýchžto stánků až do dneš-

ního dne jest viděti základy, jak totiž byly obloženy kamením; ukázali též místo, kde svatý Mojžíš, vrátiv se s hory, poručil synům Israelským, aby proběhli táborem křížem krážem. Rovněž nám ukázali místo, kde na rozkaz svatého Mojžíše bylo spáleno tele, které jim byl ulil Aron. Rovněž nám ukázali potok, z něhož napájel svatý Mojžíš syny Israelské, jak se čte psáno v Exodu. Ukázali nám také místo, kde syny Israelské pojala chuť na maso. Neb ukázali nám také i ono místo, které nazváno jest Požár, ana zapálena byla část ležení, až na modlitbu Mojžíšovu ustal oheň. Ukázali též i ono místo, kde jim padala manna a křepelky. Tak tedy byly nám ukazovány jednotlivé události, které, jak jest psáno v knihách svatého Mojžíše, se zběhly v těch místech, v tom údolí, které, jak jsem pravila, se rozkládá pod horou Boží, svatým totiž Sinajem; a ovšem zevrubně vypisovati všechno bylo by obšírně, poněvadž ani pamatovati si nelze tolik věcí, ale když čte láska vaše svaté knihy Mojžíšovy, důkladně prohlédne, co se tam zběhlo. To jest tedy údolí, kde slaveny byly Velikonocce rok po vyjití synů Israelských ze země egyptské, ježto v tom údolí synové Israelští meškali nějaký čas, totiž ode dne, kdy svatý Mojžíš vystoupil na horu

Boží, až zase sestoupil po první i po druhé; a zase tak dlouho tam zůstávali, dokud nebyl zhotoven svatostánek a ostatní věci, které ukázány byly na hoře. Bylo nám ukázáno ono místo, kde od svatého Mojžíše nejprve byl postaven svatostánek a dokonány byly ostatní věci, které přikázal Bůh na hoře Mojžíšovi udělati. Viděli jsme též na samém konci onoho údolí památky žádosti, na tom totiž místě, na kterém jsme se zase vrátili na svou cestu, totiž kde vyšedše z velikého údolí, opět jsme vkročili na cestu, kterou jsme přišli do těch hor, o nichž výše se děje zmínka. A toho ještě dne jsme přišli také k ostatním mnichům velmi svatým, kteří nemohli pro stáří nebo slabost vyjít na horu Boží a sejít se s námi k oběti; ráčili nás příchozí velmi vlídně přivítati ve svých poustevnách. Tak tedy spatřivše všechna místa, jež jsme si přáli viděti, rovněž i všechna místa, na které zašli synové Israelští za příchodu nebo návratu k hoře Boží, spatřivše i svaté muže, kteří tam bydlili, ve jménu Božím vydali jsme se na cestu do Faran. A třebaž jest mi vždycky Bohu ze všeho vzdávati díky, neřku-li z těch tak velikých a mnohých dobrodiní, kterých mně nehodné a bez mých zásluh ráčil uděliti, abych totiž procházela všechna místa, což ne-

bylo mojí zásluhou, přece nemohu se dosti naděkovati též i oněm všem svatým, kteří se uvolili moji poníženost laskavě přijmouti ve svých poustevnách a mimo to bezpečně prováděti po všech místech, kterých jsem vyhledávala podle svatých Písem. Přemnozí pak z těch svatých, kteří přebývali na hoře Boží nebo kolem této hory, dobrovolně nás doprovodili až do Faran, kteří totiž byli tělem silnější.

Když jsme přišli do Faran, což jest od hory Boží třicet pět tisíc kroků,¹⁴ dlužno bylo tam pro zotavení dva dni zůstat. A třetího dne tamodtud spěchajíce, přišli jsme znovu ke stanovišti v poušti Faran, kde i cestou tam jsme zůstali, jak výše jest zmínka. Odtud opět druhého dne nabírajíce vody a jdouce ještě nedlouho mezi horami, přišli jsme k obydlí, které bylo již u moře, totiž tam, kde se z hor vychází a začíná se postupovati pořád podle moře, a to tak blízko moře, že brzy vlny podrážejí soumarům nohy, brzy zase jest odbočiti i na sto i na dvě stě kroků, a někdy i na více než pět set kroků od moře do pouště; cesty tam totiž vůbec není, nýbrž vše jest pouhá písčitá poušť. Ale Fáranští, obyvatelé té pouště, kteří tam konávají cesty velbloudy, od místa k místu dávají znamení, podle nichž chodí, a tak cestují

ve dne; v noci pak velbloudi pozorují znamení. I rozumí se ovšem, že bedlivěji a bezpečněji tudy cestují Faranští, znalí těch míst v noci, než může nějaký člověk postupovati i na místech, kde jest volná cesta. Vracejíce se tedy, vyšli jsme z hor na tom místě, na kterém jsme do hor vstoupili, a tak jsme se přiblížili opět k moři. Též synové Israelští vracejíce se od hory Boží Sinai, vrátili se k tomu místu cestou, kterou šli, totiž až k tomu místu, kde jsme vyšli z hor. I přišli jsme zase k moři Rudému a odtamtud již jsme se vraceli svou cestou, kterou jsme byli přišli, kdežto synové Israelští z toho místa, jak jest psáno v knihách svatého Mojžíše, ubírali se svou cestou. My však toutéž cestou a týmiž stanovišti, kterými jsme byli prošli, vrátili jsme se do Klesma.¹⁵ Když jsme přišli do Klesma, zase nám bylo třeba i tam opět se zotavovati; poněvadž jsme byli vykonali cestu velmi písčitou pouští.

Zajisté ačkoliv zemi Gessen¹⁶ jsem již znala, zemi totiž při Egyptu, v níž nejprve jsem byla, přece abych navštívila všecka místa, na něž přišli synové Israelští táhnouce z Ramesse, až přišli k moři Rudému (kteréžto místo nyní podle tvrže tamější se nazývá Klesma): bylo si nyní práti, abychom z Klesma vyšli do země

Gessen, totiž do obce zvané Arabia, jež jest v zemi Gessen; neboť odtud celé území se nazývá tím jménem, totiž země Arabie, země Jesse, jež však jest částí Egypta, ale úrodnější než celý Egypt. Tak tedy od Klesma, to jest od moře Rudého, až k obci Arabii jsou čtyři stanoviště v poušti, než tak po poušti rozložená, že při tvrzích jsou stavení s vojíny a veliteli, kteří nás doprovázeli vždycky od tvrze k tvrzi.¹⁷ Na té cestě tedy svatí, kteří s námi byli, totiž klerikové nebo mniši, ukazovali nám jednotlivá místa, kterých jsem vyhledávala vždycky podle Písem; neboť některá na pravo, některá na levo od cesty byla, některá dále od cesty, jiná blízko. Nechť mi, prosím, vaše láska věří, že pokud jsem mohla prohlédnouti, synové Israelští se ubírali tak, že o kolik postoupili na pravo, o tolik se vrátili na levo, o kolik pokročili vpřed, o tolik zase nazpět se vrátili, a tak konali tu cestu, až přišli k moři Rudému.¹⁸ Neboť i Epauleum bylo nám ukázáno s protější strany a v Magdalu jsme byli. Nebo tam jest tvrz mající velitele s vojskem, jenž tam nyní stojí v čele správy římské. I nás podle obyčeje doprovodili tamodtud až do jiné tvrze a ukázáno bylo nám místo Belsefoň, ano i v něm jsme byli. Jest to planina nad mořem Rudým u svahu oné

hory, o níž výše jest zmínka, kde vzkřikli synové Israelští spatřivše Egyptany je pronásledující. Také Oton byl nám ukázán, který jest u míst opuštěných, jakož se čte, a též Sokchoth. Sokchoth pak jest mírné návrší uprostřed údolí, vedle kteréhožto pahorku se rozložili táborem synové Israelští; to jest to místo, kde byl přijat zákon o slavení Velikonoc. Také nám ukázali na té cestě ves Pithon, kterou vystavěli synové Israelští, ale na tom místě, kde již jsme vstoupili na území egyptské, opustivše již země saracenské. I nyní ještě Fiton jest tvrzí. Město pak Heroum, které tehdy stálo, kde Josef vyšel vstříc otci svému Jakobovi, přicházejícímu, jak psáno jest v knize Genesi, nyní jest pouhou vesnicí, ale velikou. Máť ves ta kostel a hroby mučedníkův a množství poustevn svatých mnichů, a bylo nám tam sestoupiti a navštívití je podle zvyku, který jsem zachovávala. Nyní ta ves sluje Hero a leží od země Jesse šestnáct milníků,¹⁹ neboť jest na hranicích egyptských; krajina jest velmi úrodná, neboť i kteréši rameno Nilu tam protéká. Vyšedše tedy z Heroa, přišli jsme do města zvaného Arabia, kteréžto město leží v zemi Jesse. Proto, jak psáno jest, pravil Farao k Josefovi: „V lepší části Egypta umísti otce svého a bratry, v zemi Jessen, v zemi Arabie”.

Od města pak Arabie čtyři tisíce kroků²⁰ leží Ramessen. Abychom však došli k stanovišti Arabie, prošli jsme středem Ramesse, kteréžto město nyní jest srovnáno se zemí tak, že ani jediného příbytku nemá. Zajisté jest zřejmo, že bylo nesmírné rozlohou a mnoho dílen mělo, neboť zříceniny jeho, ačkoliv jsou rozpadlé, do dneška se rozkládají do nedohledna. Nyní však tam nic jiného není, leč toliko jeden veliký kámen thébský, v němž jsou vytesány dvě ohromné podoby, což jsou prý obrazy svatých mužů, Mojžíše a Arona; synové Israelští prý je tam postavili k jejich počtě.²¹ A jest tam mimo to strom sykomora, který prý byl zasazen od patriarchů; neboť jest prastarý a tudíž už pouhý pahýl, ale přece dosud rodí ovoce. Neboť když na někoho přikvačí mdloba, jdou tam a přinesou proutky a uleví se mu. To pak víme z vypravování svatého biskupa z Arabie; neboť on sám nám řekl jméno toho stromu, jak se nazývá řecky, totiž dendros alethiae, což my říkáme „strom pravdy“. Ten svatý biskup ráčil nám vyjítí vstříc do Ramessen; jestiž již starší muž, vskutku velmi zbožný, bývalý mnich a přívětivý a přijímá poutníky velmi vlídně; a v písmech Božích velmi jest vzdělán. Ráčil se tedy obtěžovati a nám vstříc jíti, ukazoval nám tam všecko, dílem vy-

právěl o oněch sochách, o kterých výše zmínka, jakož také o onom stromu fíkovém. To také nám onen svatý biskup vypravoval, že Faraova, že synové Israelští mu utekli, tehdy dřívě než se za nimi pustil, vtáhl se vším svým vojskem do Ramesse a zapálil je celé, neboť bylo nesmírně rozlehlé a tamodtud vytáhl za syny Israelskými.

Nám však náhodou se přihodila přemilá věc, že na ten den, kdy jsme přišli na stanoviště Arabii, připadl svatvečer přeblahého dne Zjevení Páně, totiž toho dne bylo konati v kostele vigilie.²² A proto několik dní nás tam svatý biskup zdržel; svatý a vpravdě člověk Boží, mně již dosti známý z té doby, kdy jsem byla v Thebaidě. Svatý ten biskup jest bývalý mnich, neboť od chlapectví byl chován v klášteře, a proto jednak byl velmi zběhlý v Písmech, jednak velmi ve veškerém svém obcování vytríbený, jak výše jest zmínka. Tam tedy jsme již propustili vojíny, kteří nám ochrany poskytovali ve jménu správy římské, pokud jsme procházeli místy podezřelými, teď však to bylo území egyptské, které zaujímal město Arabii, totiž to, které se prostírá od Theb až do Pelusia, proto již nebylo třeba namáhati vojáky.²³ Procházejíce tedy tamodtud celou zemí Gessen, konali jsme

cestu stále mezi vinicemi, které rodí víno, a vinicemi, které rodí balsám, a mezi sady a poli pečlivě obdělányými a zahradami překrásnými, celou cestu jsme kráčeli po břehu řeky Nilu mezi pozemky velmi čctnými, jež byly kdysi dvorci synů Israelských. Zkrátka, krásnější krajiny, než jest země Gessen, jakživa jsem neviděla. Tak tedy z Arabie města se ubírajíce, za dva dni jsme prošli územím Gessen a přibyli jsme do Tathnis, města, kde se narodil svatý Mojžíš. To jest ono město Tathnis, které bylo kdysi hlavním městem Faraonovým. A třebaže jsem již znala ta místa, jak výše jsem se zmínila, když jsem byla v Alexandrii a v Thebaidè, přece, poněvadž jsem chtěla důkladně seznati ona místa, jimiž procházeli synové Israelští, ubírajíce se z Ramesse až k hoře Boží svaté Sinai, bylo nezbytné, abych zase znovu se vrátila do země Gessen a tamodtud do Tathnis; ubírajíc se tedy z Tathnis, procházejíc cestou již známou, došla jsem do Pelusia. A tamodtud znovu na cestu se vydavši, cestovala jsem ještě jinými osadami egyptskými, kterými silnice vedla, a dorazila jsem na území palestinské. A odtud učinivši ve jménu Krista Boha našeho opět několik zastavení Palestinou, sestoupila jsem do Helia, to jest do Jerusalema.²⁴

II. Výprava na horu Nebo.

Rovněž po uplynutí nějaké doby z vůle Boží zalíbilo se mi vystoupiti až do Arabie, totiž na horu Nabau, na to místo, na které přikázal Bůh Mojžíšovi vystoupiti řka: „Vystup na horu Arabot, horu Nabau, kteráž jest v zemi Moab proti Jerichu, a pohleď na zemi Kanaan, kterou já dám synům Israelským v držení, a zemři na hoře té, na kterou vystoupíš.“ Proto tedy Bůh náš Ježíš, jenž doufajících v něho neopouští, též i v tom ráčil vyplniti moji vůli. Vykročivše tedy z Jerusalema a ubírajíce se se svatými, totiž knězem a diakony jerusalemskými a několika bratřími, t. j. mnichy,²⁵ přišli jsme až k tomu místu Jordánu, kde přešli synové Israelští, když je svatý Josue syn Nave přes Jordán převedl, jak psáno jest v knize Josue syna Nave. A také bylo nám ukázáno ono místo poněkud povýšené, kde synové Rubenovi a Gadovi a polovina kmene Manasse vystavěla oltář na onom břehu, na kterém jest Jericho. Přesedše tedy řeku, došli jsme k obci, jež se nazývá Libiada, kteráž jest v té rovině, na které tenkrát synové Israelští se položili táborem. Do dnešního dne na tom místě jest viděti základy tábora synů Israelských a jejich příbytků. Neboť ona rovi-

na pod horami arabskými se rozkládá do nedozírna nad Jordánem. Zde jest místo, o kterém psáno jest: *A oplakávali synové Israelští Mojžíše čtyřicet dní v Arabot Moab a u Jordanu proti Jerichu* (V. Mojž. 34.). Tam také jest místo, kde po smrti Mojžíšově hned Josue syn Nave naplněn byl duchem vědění: neboť na něho vložil ruce Mojžíš, jak jest psáno. To jest místo, kde napsal Mojžíš knihu Deuteronomium; to také jest místo, kdež mluvil Mojžíš v uši celého shromáždění Israelského slova písně až do konce, kteráž jest zapsána v knize Deuteronomium. To jest to místo, kde požehnal svatý Mojžíš, muž Boží, před svou smrtí synům Israelským pokolení za pokolením. Když jsme tedy přišli na tu rovinu, pomodlili jsme se tam, a také na tom místě přečetli část Deuteronomia, jakož i píseň Mojžíšovu, ale i požehnání, kteráž vyřkl nad syny Israelskými. A opět po čtení jsme se modlili a vzdavše díky Bohu, hnuli jsme se tamodtud. To vždycky jsme totiž měli ve zvyku, že kdykoli nám bylo dopřáno přijíti na místa vytoužená, nejprve jsme tam vykonali modlitbu, potom četli příslušná čtení z knihy, říkali jeden žalm směřující k věci a znovu vykonali modlitbu. Tento tedy obyčej podle vůle Boží jsme vždycky zachovávali, kdekoli jsme

mohli přijít na místa žádoucí. A tak tedy aby počaté dílo bylo dokonáno, jali jsme se spěchat, abychom dorazili k hoře Nabau. Na cestě připomenul nám kněz toho místa, totiž z Libiady, jehož prosbami svými jsme pohnuli v osadě, aby s námi šel, poněvadž lépe ta místa znal; řekl pak nám onen kněz: „Chcete-li viděti vodu, která teče ze skály, totiž tu, kterou dal Mojžíš synům Israelským, když žíznili, můžete ji viděti; chcete-li ovšem námahu si uložit, že bychom odbočili asi šest mil od cesty.“²⁶ Když to řekl, veliká žádostivost nás pobízela k cestě; a hned odbočivše od cesty, následovali jsme kněze, jenž nás vedl. Na tom tedy místě jest malý kostelík pod horou nikoli Nabau, nýbrž pod druhou nižší, ale nedaleko od Nabau; mnoho pak mnichů bydlí tam vskutku svatých, jež zde askety nazývají.

Ti tedy svatí mniši ráčili nás velmi vlídně přijmouti, neboť i dovolili nám vstoupiti, abychom je pozdravili. Když pak jsme je všecky obešli a když jsme se s nimi pomodlili, ráčili nám dáti eulogie, jak obyčejně dávají těm, jež vlídně přijímají.²⁷ Tam tedy mezi kostelem a klásterem jest potok vody proudící ze skály, velmi čisté a průzračné, výtečné chuti. Tehdy jsme se otázali těch svatých mnichů, co jest to

za vodu, tak výtečnou a tak čistounkou. Tehdy oni řekli: „To jest ta voda, kterou dal svatý Mojžíš synům Israelským na této poušti.“ Pomodlili jsme se tedy tam podle svého obyčeje, přečetli jsme ono místo z knih Mojžíšových, odříkali také jeden žalm a tak jsme se vydali k hoře zároveň s oněmi svatými kleriky a mnichy, kteří s námi přišli. Mnozí však z oněch svatých mnichů, kteří tam podle té vody bydlí, kteří mohli námahu snést, ráčili s námi vystoupiti na horu Nabau. Odcházejíce tedy z toho místa, přišli jsme k úpatí hory Nabau, která byla velmi vysoká, než tak, že větším dílem se mohlo vyjeti na oslech, kousek pak byla příkrá, kterýžto kousek bylo pěšky namahavě lézti. Tak se i stalo.

Dostoupili jsme až na vrchol hory Nabau, kdež jest nyní neveliká svatyně. Uvnitř chrámu na tom místě, kde jest pulpit, spatřila jsem místo poněkud zvýšenější o takových rozměrech, jaké mívají hrobky. Otázala jsem se tedy oněch svatých, co to bylo, a oni odpověděli: „Zde pochován jest svatý Mojžíš od andělů, jak jest psáno: *Hrobu jeho nikdo z lidí nezná* (Deut. 34. 6.), poněvadž jisto jest, že od andělů byl pohřben. Náhrobek jeho do dneška se ukazuje; a jako nám od předků, kteří zde bydlili, bylo uká-

záno, kde jest položen, tak i my vám ukazujeme. Předkové pak říkali, že se toho dověděli od svých předků". Poté byla modlitba, a vše, co na jiných místech svatých po pořádku jsme konávali, i tam bylo vykonáno, a vycházeli jsme z chrámu. Tehdy nám řekli, kteří byli znalci místa, totiž svatí kněží a mniši: „Chcete-li viděti místa, o nichž psáno jest v knihách Mojžíšových, vystupte ven ze dveří chrámových a s vrcholku pozorujte a vizte, ale s té strany, kde bude něco viděti, i povíme vám, která jsou ta místa, jež bude viděti". Tehdy velmi se zardovavše, vyšli jsme ven. Již ze dveří chrámových jsme spatřili místo, kde vtéká Jordán do moře Mrtvého, kteréžto místo bylo viděti pod námi, jak jsme stáli. Na opačné straně spatřili jsme nejen Libiadu, která byla před Jordánem, nýbrž i Jericho, které bylo za Jordánem; tak vysoko se vypínalo ono místo, kde jsme stáli před vchodem chrámovým. Bylo tam viděti převelikou část země Palestiny, která jest zemí zaslíbenou, rovněž i všecko území Jordánské, kam až arci mohlo oko dohlédnouti. Na levo pak jsme spatřili všecko území Sodomských i město Segor, kteréž jediné z oněch pěti do dneška stojí. Stojí tam i pomník, kdežto z ostatních oněch měst nic více není viděti leč rozvrá-

cené zříceniny, jak byla v popel obrácena. Též místo, na kterém stával sloup manželky Lot-hovy, bylo nám ukázáno, o čemž se čte také v Písmě. Ale věřte mi, ctihodné paní, že sloupu onoho není viděti, toliko ono místo se ukazuje, sloup prý byl Mrtvým mořem odplaven. Skutečně když jsme se dívali na to místo, žádného sloupu jsme neviděli, proto klamati v té věci vás nemohu. Neboť i biskup tamější, totiž segorský, nám pravil, že již několik let tomu jest, co není onoho sloupu viděti. Neboť od Segor asi šest milníků jest místo, kde stál sloup, nyní zcela zaplavené vodou. Venku pak jsme pokročili na pravo od kostela a ukázány nám byly tamodtud naproti dvě města, Esebon, jež bylo krále Seona, krále amorhejského, které se nyní zove Exebon, a druhé Oga, krále basanského, kteréž nyní se nazývá Sasdra. Rovněž z téhož místa ukázali nám naproti Fogor, kteréž bylo město království edomského. Ta všecka města, která jsme viděli, položena byla na horách, za nimi pak poněkud níže půda zdála se nám rovnější. Tehdy nám řekli, že v těch dnech, kdy svatý Mojžíš nebo synové Israelští s oněmi městy bojovali, měli tam ležení, neboť bylo tam viděti stopy po táboře. S oné zajisté části hory, kterou jsem nazvala levou, která byla nad mo-

řem Mrtvým, ukázali nám velmi strmý vrch, který se dříve zval Polní hlídka. To jest ona hora, na kterou Balaak syn Beorův vyvedl Balaa-
ma proroka, aby zlořečil synům Israelským, a Bůh nechtěl tomu dopustiti, jak jest psáno. Tak tedy vše spatřivše, čeho jsme si přáli, ve jménu Božím vracejíce se přes Jericho a ostatní cestou, již jsme přišli, vrátili jsme se do Jerusaléma.

III. Výprava na východ od Jordánu za památkami Jobovými.

Též za nějakou dobu chtěla jsem navštívit také kraj ausitidský, abych uviděla hrob svatého Joba a pomodlila se tam; nebo mnoho svatých mnichů jsem viděla odtamtud přicházeti do Jerusaléma, aby si prohlédli svatá místa a pomodlili se, a ti vypravujíce leccos o těch místech, vzbudili ve mně více touhy, abych podstoupila onu námahu, abych též až na ona místa se odebrala, ačli arci se může zváti námahou, kde vidí člověk touhu svoji naplňovánu. Tudíž vydala jsem se na cestu z Jerusalema se svatými, kteří mi ráčili na cestě průvod poskytovat a také sami k vůli modlitbě putovali: majíc tedy cestu z Jerusaléma až do Karneas a berouc se

pěšky osmi osadami - Karneas nazývá se nyní město Jobovo, které před tím slulo Dennaba v zemi ausitidské v končinách idumejských a arabských²⁹: ubírajíc se tou cestou spatřila jsem na břehu řeky Jordánu údolí velmi krásné a půvabné, oplývající vinicemi a sady, ježto mnoho vody tam bylo a velmi dobré. V tom pak údolí byla veliká vesnice, která se nyní nazývá Sedima. V té tedy vesnici, která leží uprostřed roviny, v prostředku jest nepřiliš vysoký chlum, ale nasypáný jako bývají mohyly, avšak veliké: tam tedy na samém vrcholku jest svatyně a dole kolkolem pahorku viděti staré, veliké zákla-
dy; nyní pak v té vesnici bydlí něco lidu. Když tedy jsem spatřila místo tak vítané, tázala jsem se, co je to za místo tak půvabné. Bylo mi řečeno: „To jest město krále Melchisedecha, které dříve se zvalo Salem, nyní pak v porušené řeči se ta vesnice zove Sedima. Neboť na tom pahorku, uprostřed vesnice položeném, ona umělá stavba, již viděti na jeho vrcholku, jest chrám, kterýžto kostel se nazývá řecky oros Melchisedech. Neboť to jest místo, kde přinesl Melchisedech obět čistou Bohu, chléb a víno, jak jest psáno o něm.“

Jakmile jsem to uslyšela, sestoupili jsme se soumarů, a hle, svatý kněz tamní ráčil nám vy-

jíti v ústřety i s kleriky, kteří nás přijali a ihned doprovodili vzhůru ke chrámu. Tam přišedše, podle obyčeje nejdříve jsme se pomodlili, potom bylo čteno příslušné místo z knihy Mojžížovy, též odříkán jeden žalm přiměřený místu, a opět pomodlivše se sestoupili jsme. Když jsme tedy sestoupili, svatý onen kněz, již starší a v Písmě velmi zběhlý, totiž ten, který byl správcem té osady, bývalý mnich - kterémužto knězi i přemnozí biskupové o jeho životě svědectví nejlepší vydávali, jak později jsme se dověděli, neboť o něm pravili, že jest hoden, aby byl v té osadě správcem, kde svatý Melchisedech za příchodu svatého Abrahama první přinesl čistou oběť Bohu, - když jsme tedy sestoupili dolů do kostela, jak již jsem pravila, řekl svatý onen kněz: „Hle, tyto základy, které vidíte kolem pahorku, jsou z paláce krále Melchisedecha. Neboť dosavad, chce-li tu někdo zčerstva vystavěti si dům a základy odtud si vybírá,³⁰ nejednou tam nalezne malé kousky ze stříbra a mědi. Hle, ta cesta, která, jak vidíte, běží mezi řekou Jordánem a onou vesnicí, to jest ona, po níž se vracel svatý Abraham, poraziv Kodolhagomora, krále pohanského, vraceje se do Sodomy, a po níž mu vyšel v ústřety Melchisedech, král salemský.

Tehdy také pamatujíc si, že psáno jest, že sv. Jan křtil v Enom u Salim, otázala jsem se tedy, jak daleko jest ono místo. Onen svatý kněz pravil: „Ejhle, tam jest ve vzdálenosti dvou set kroků; chceš-li, dovedu vás tam pěšky. Neboť tato voda tak čistá a tak hojná, kterou vidíte v této vesnici, teče z onoho pramene.“ Tehdy jsem mu počala děkovati i prositi ho, aby nás vedl k tomu místu, což se i stalo. Ihned dali jsme se s ním na pochod pěšky stále údolím přepůvabným, až jsme došli k velmi krásné ovocné zahradě, kde uprostřed ukázal nám pramen vody výborné a čisté, z něhož vytékala celá řeka. Tento pramen však měl pod sebou jakousi nádrž, kde asi křtil svatý Jan Křtitel. Tehdy pravil nám svatý kněz: „Do dneška tato zahrada se jinak nejmenuje řecky než kopos tu agiu Iohanni,³¹ to jest co vy říkáte latinsky zahrada sv. Jana. A mnozí bratří svatí mniši s různých míst sem s námahou spějí, aby se tu umyli.“ Zase tedy i u toho pramene jako i na jiných místech jsme se pomodlili, četli příslušné čtení, odříkali přiměřený žalm a jiné, co jsme obyčejně konávali, kdykoli na místa svatá jsme došli, tak jsme i tam vykonali. Též svatý kněz nám řekl, že až do dnešního dne vždy o Velikonocích všichni, kteří mají býti pokřtění v té

vesnici, to jest ve chrámě, který se nazývá „oros Melchisedech“, všichni v tom prameni bývají pokřtěni, a tak záhy se vracejí se svícemi s kleriky a mnichy za zpěvu žalmův a antifon, a tak od pramene až ke kostelu sv. Melchisedecha bývají vedeni časně zrána, všichni, kteří byli pokřtěni. My tedy přijavše od kněze eulogie, ze sadu totiž sv. Jana Křtitele, podobně i od svatých mnichů, kteří v té zahradě ovocné měli poustevny, a stále děkující Bohu, kráčeli jsme dále svojí cestou, kterou jsme se ubírali.

Jdouce tedy dosti dlouho údolím Jordánu po břehu řeky, když jsme se tamtudy nějakou dobu ubírali, spatřili jsme náhle město svatého proroka Eliáše, totiž Thesbe, odtud on měl jméno Eliáš Thesbitský. Tam tedy jest podnes jeskyně, ve které seděl onen svatý, také jest tam náhrobek svatého Jefte, jehož jméno čteme v knihách Soudců. Tak tedy podle zvyku vzdávše i tam díky Bohu, šli jsme dále. Rovněž kráčejíce tou cestou spatřili jsme údolí zleva k nám se otvírající, přepůvabné, kteréžto údolí bylo rozsáhlé a z něho přitékal do Jordánu nesmírný potok, a tam jsme spatřili poustevnu nějakého bratra, nyní arcimnicha. Tehdy já, jak už jsem tak zvědava, jala jsem se vyptávat, co jest to za údolí, kde svatý mnich si poustevnu zro-

bil; neboť jsem myslila, že to není bez příčiny. Tehdy svatí, kteří konali cestu s námi, znajíce to místo, pravili: „To jest údolí Korra, kde přebýval svatý Eliáš Thesbitský za času Achaba krále, kdy byl hlad a na rozkaz Boží mu přinášel havran jídlo a z tohoto potoka pil. Tento potok, který vidíš, jak z údolí se vlévá do Jordánu, jest Korra”. A tak tedy nicméně, když jsme vzdali díky Bohu, který nám bez zásluhy ještě jiné, po čem jsme toužili, ráčil ukázati, dali jsme se svou cestou jako každého dne. Když jsme tedy konali cestu den ode dne, náhle po levé straně tam, kde na opačné straně jsme viděli území fenické, objevilo se pohoří rozlehlé, nekonečně vysoké, které se táhlo do dálky.

(Zde jeden list rukopisu vytržen.)

„A ten svatý poustevník asketa byl nutkán po tolik let, co bydlil v poušti, aby se vzchopil a sestoupil do města Karneas, aby pohnul tehdejšího biskupa nebo kleriky, aby kopali, jak mu bylo zjeveno, na místě, jež mu bylo ukázáno, což se i stalo. A když kopali tam, kde jim bylo ukázáno, našli jeskyni, již sledovali asi sto kroků, a tu se náhle kopajícím objevil kámen, a když jej vykopali, našli na něm vryto jméno Job. Tomu Jobovi tehdy byl vystavěn na tom

místě tenhle kostel, který vidíte, ale tak, že kamenem s tělem se nehnulo jinam, nýbrž tam, kde bylo nalezeno tělo, byl položen a tělo bylo pohřbeno pod oltářem.³² Onen pak kostel, jež kterýsi tribun stavěl, zůstal tak rozestavěn až podnes." Tak tedy druhého dne ráno jsme poprosili biskupa, aby vykonal oběť, jakož i ráčil učiniti, a když nám biskup požehnal, vydali jsme se na cestu. Přijavše tam také Tělo Páně, stále vzdávající díky Bohu, vrátili jsme se do Jerusalema, jdouce jednotlivými stanovišti, kterými jsme byli prošli před třemi roky.

IV. Cesta do Edessy a Mezopotamie a návrat Malou Asií do Cařihradu.

Těž ve jménu Božím po nějakém čase, když již tři roky byly dovršeny od té doby, co jsem přišla do Jerusalema, když jsem navštívila všechna místa svatá, na nichž jsem si přála se pomodliti, a proto již jsem byla puzena touhou po návratu do vlasti,³³ chtěla jsem ještě, dá-li Bůh, se odebrati do Mezopotamie Syrské, abych navštívila svaté mnichy, kterých prý tam jest velmi mnoho a jsou tak bezúhonného života, že toho nelze ani vylíčiti; též abych se pomodlila

u hrobu sv. Tomáše Apoštola v Edesse, kde jeho tělo jest pohřbeno; Bůh náš Ježíš sám stvrdil, že ho tam pošle, listem, který poslal králi Abgarovi po poslu Ananiovvi, kterýžto list s velikou úctou ve městě Edesse se opatruje, tam, kde jest onen hrob.³⁴ Nechť mi věří, prosím, vaše láska, že není křesťana, jenž by nezatoužil pomodliti se tam, když už zavítá na místa svatá, to jest do Jerusalema; a toto místo jest vzdáleno od Jerusalema dvacet pět dní cesty. A poněvadž z Antiochie jest velmi blízko do Mezopotamie, bylo mi, dá-li Bůh, velmi příhodno, abych vraccjic se do Cařihradu, ježto přes Antiochii vedla cesta, odtamtud odbočila do Mezopotamie, což chvála Bohu se i stalo.

Tak tedy ve jménu Krista Boha našeho vyšla jsem z Antiochie do Mezopotamie, procházejíc několik stanovišť neb obcí v provincii Syrie Celské, jež náleží k Antiochii; odtud vkročivši na území provincie augustofratenské, přišla jsem do města Hierapolis, které jest hlavním městem té provincie, totiž augustofratenské. A ježto ono město jest velmi krásné a bohaté a oplývá vším, bylo nutno učiniti si tam stanoviště, poněvadž již nedaleko odtamtud byly končiny mezopotámské. Vydavši se tedy z Hierapole, u patnáctého milníku ve jménu Božím do-

šla jsem k řece Eufratu, o němž velmi dobře jest napsáno: *Eufrat, řeka veliká*, neb jest ohromný a téměř hrozný; neboť tak prudce teče jako řeka Rodan,³⁵ leč jest ještě větší. Ježto tedy bylo nutno jej přeplouti na lodích, a to na lodích dosti velikých,³⁶ čekala jsem tak asi přes půl dne, a ve jménu Božím přeplavivši se přes Eufrat, vstoupila jsem na území Mezopotamie Syrské.

A tak opět konajíc cestu přes několik stano-
višť, došla jsem k městu, jehož jméno v Písmě napsáno čteme, totiž Batanis, kteréžto město stojí až podnes. Má pak kostel s biskupem vpravdě svatým, vyznavačem, bývalým mnichem, a několik mučednických hrobů. Také ono město má velmi mnoho obyvatel, neboť i posádka jest tam s tribunem. Odtamtud dále putující, přišli jsme ve jménu Krista Boha našeho do Edessy. Tam došedše, pospíchali jsme ke chrámu a hrobu sv. Tomáše.³⁷ A podle zvyku pomodlivše se a ostatní, jak bylo zvykem na místech svatých, vykonavše, též i něco o svatém Tomáši jsme tam četli. Chrám pak, který tam stojí, jest rozsáhlý a velmi krásný, nového uspořádání, že jest vskutku hoden býti domem Božím; a ježto bylo mnoho, co jsem toužila tam viděti, bylo nutno, abych tam učinila třídení zastávku. Viděla jsem v tom městě mnoho hro-

bů mučednických a svaté poustevníky bydlící jednak při hrobech, jednak mající poustevny dále od města v odlehlejších místech. A ježto svatý biskup toho města jest muž vpravdě nábožný, mnich a vyznavač, ochotně pravil, přijímaje mne: „Poněvadž vidím, že ty, dcero, ze zbožnosti jsi na se vzala tak velikou námahu, že jsi až z předalekých končin přišla na tato místa, tak tedy, libo-li tobě, ukážeme ti vše, co je žádoucí podívanou křesťanům.“ Tehdy nejprve poděkovavši Bohu, velmi mnoho jsem ho prosila, aby ráčil učiniti, co pravil. Nejprve mě tedy zavedl do paláce Abgara krále a tam mi ukázal jeho veliký obraz,³⁸ velmi věrné podoby podle jejich úsudku, mramorový, takového lesku, jako by byl z perel, a v Abgarově obličejí se zračilo, že byl mužem velmi moudrým a vážným. Tehdy mi pravil svatý biskup: „Ejhle král Abgar, který dříve než spatřil Pána, uvěřil mu, že je vpravdě Syn Boží.“ A dále byl obraz rovněž z takového mramoru vytesaný, kterýž, jak pravil, jest obrazem syna jeho Magna,³⁹ podobně jevící jakousi ušlechtilost v obličejí. Vkročili jsme do vnitřní části paláce; tam byly nádrže plné ryb, jakých jsem jakživa nebyla spatřila, totiž tak velikých a tak pestrých a tak chutných. To město nemá nyní jiné vody uvnitř

leč tu, která z paláce vytéká, která jest jako ohromná stříbrná řeka. A vypravoval mi o té vodě svatý biskup takto: „Nějakou dobu potom, co Abgar král psal Pánu a Pán odepsal Abgarovi po poslu Ananiovi,⁴⁰ jak psáno jest v tom listě: ‚Po nějaké tedy době přijdou Peršané a obklíčí město toto,‘ vskutku přitrhli k městu Peršané. Ale Abgar vzal list Páně a nesa jej k bráně, se vším vojskem veřejně se modlil. A potom pravil: ‚Pane Ježíši, ty jsi nám slíbil, že žádný nepřítel nevkročí do tohoto města, a hle nyní Peršané útočí na nás;‘ a to povědév, král pozdviženýma rukama držel otevřený list, a tu znenadání taková tma nastala za městem toliko před očima Peršanů, když již se přiblížili k městu, že už u třetího milníku od města byli tmou onou tak zmateni, že stěží se položili táborem na tři míle vůkol kolem města. A tak byli Peršané postrašeni, že potom nikdy nevěděli, kudy by do města vrazili, střežli však město kolko-lem sevřené na třetím milníku a ostríhali ho několik měsíců. Potom však vidouce, že nikterak nevtrhnou do města, rozhodli se žízni zahubiti ty, kteří byli ve městě. Tenhle pahorek, jež vidíš, dcero, nad tímto městem, toho času sám poskytoval vody městu. I vidouce to Peršané, odvedli vodu od města a vykopali jí strou-

hu opačným směrem na to místo, kde sami měli tábor. A hle, toho dne a té hodiny, kdy Peršané odvedli vodu, hned tyto prameny, jež vidíš tu, na rozkaz Boží samy vytryskly; a od toho dne ty prameny z milosti Boží zůstávají zde až po dnes. Ona pak voda, kterou Peršané odvedli, tak vyschla v tu hodinu, že ti, kteří obléhali město, neměli ani jediného dne co píti, jakož až do dnešního dne vidno; neboť potom nikdy až do dnešního dne nejmenší kaluž se tam neobjevila. A tak z vůle Boha, který takovou pomoc byl přislíbil, bylo se jim neprodleně vrátiti do své země, totiž do Persie. I později kolikrátkoli chtěli nepřátelé přijíti a dobyti toho města, tento list byl přinesen a čten v bráně, a hned na pokyn Boží zahrnutí jsou všichni nepřátelé." Také vypravoval svatý biskup, že tam, kde ty prameny vytryskly, dříve byla v městě rovina, rozkládající se pod palácem Abgarovým. „Palác ten pak byl vystavěn na mírném pahorku, jak nyní se jeví, jak vidíš. Bylo totiž takovým obyčejem tehdy, že paláce se stavěly vždy na vyvýšených místech. Ale jakmile vyhrkly prameny na tom místě, tehdy ten král Abgar synu svému Magnovi, totiž tomu, jehož obraz vidíš vedle otce postavený, tento palác na tom místě vystavěl, tak že tyto prameny byly uvnitř paláce uzavře-

ny." Potom tedy, když svatý biskup to vše vypověděl, pravil mi: „Pojďme nyní ke bráně, kterou vkročil posel Ananiáš s oním listem, o kterém jsem mluvil." Když jsme tedy přišli k té bráně, biskup zastaviv se pomodlil se a přečetl nám tam ony listy a opět požehnav nám, znovu se modlil. Také vypravoval nám svatý onen řka, že od toho dne, co vkročil posel Ananiáš tou branou s listem Páně, až do dneška se střeže, aby nikdo nečistý neprošel tou branou, nikdo ve smutku, ani tělo nějakého mrtvého aby nebylo vynášeno tou branou. Ukázal nám také svatý biskup náhrobek Abgarův a celé jeho rodiňy, velmi krásný, vytesaný starým způsobem. Vedl nás i k onomu hořejšímu paláci, ve kterém bydlel dříve král Abgar, a ukázal nám ještě všechna ostatní místa. Bylo mi také velmi milo, že se mi z rukou onoho svatého dostalo oněch dopisů, a to jak dopisu Abgarova k Pánu, tak i dopisu Páně k Abgarovi, které nám tam přečetl svatý biskup. A třebaže jsem jejich opisy měla ve vlasti, přece milejší se mi zdálo, abych také tam je od něho vzala, aby snad něco méně cenného k nám do vlasti nebylo přišlo; neboť zdejší jest delší.⁴¹ Proto, dá-li Bůh náš Ježíš a přijdu-li do vlasti, budete čisti i vy, paní mé duše.

A tak tedy po třech dnech bylo mi se bráti

ještě dále do Charris, neboť tak se nyní nazývá. Neboť v Písmě svatém nazývá se Charra, kde meškal svatý Abraham, jak psáno jest v Gene-
si, když pravil Hospodin k Abrahamovi: *Vyjdi ze země své a z domu otce svého a jdi do Charram* (Gen. XII). Přišedši tam, bez meškání jsem se odebrala ke kostelu, který jest v onom městě, a brzy jsem spatřila též biskupa toho místa vskutku svatého a člověka Božího, bývalého mnicha a vyznavače,⁴² jenž nám ráčil bez váhání ukázati všecka místa, která jsme si přáli viděti. Neboť hned nás vedl ke chrámu, který jest za městem na místě, kde byl dům svatého Abrahama, totiž na těchže základech vystavěný a z téhož kamene, jak nám totiž vypravoval svatý biskup. Když tedy jsme přišli do onoho kostela, pomodlili jsme se, četli místo z Gene-
se, odříkali žalm, a opět se pomodlivše a požehnání obdrževše od biskupa, vyšli jsme ven. Rovněž ráčil nás dovésti k oné studnici, odkud nosila vodu svatá Rebeka. A pravil nám svatý biskup: „Ejhle, studnice, z níž napojila svatá Rebeka velbloudy služebníka svatého Abrahama, totiž Eleazara”.⁴³ A ještě jiné nám ráčil ukazovati. Neboť v kostele, ctihodné paní sestry, o kterém jsem pravila, že jest za městem, kde prvotně byl dům Abrahamův, nyní jest také

hrob jakéhosi svatého poustevníka, jménem Helpidia. Bylo pak nám velmi vítáno, že jsme tam přišli v předvečer památky umučení onoho svatého Helpidia, 23. dubna, v kterýžto den vedle své povinnosti odevšad a ze všech končin Mezopotamie všichni mniši přicházeli do Charry, i oni váženější, kteří o samotě bydlili, jež askety nazývají, pro ten svátek, který se tam velmi okázale slaví, a pro památku svatého Abrahama, ježto dům jeho tam jest, kde nyní stojí chrám, ve kterém uloženo jest tělo onoho svatého mučedníka. Bylo nám tudíž také nečekanou a velmi vítanou příležitostí, že jsme tam viděli mnichy mezopotamské, svaté a vskutku muže Boží, ba dokonce i takové, o nichž a o jejichž životě se daleko široko mluvilo, o nichž bych si nebyla pomyslila, že vůbec je kdy spatřím, ně snad proto, že by bylo nemožno Bohu, jenž mi ráčil všeho popřávat, i toho mi popřáti, nýbrž proto, že jsem slyšela o nich, že mimo Velikonoce a den tento nevycházejí ze svých poustev, ježto jsou takoví, že i mnohé divy konají, a že jsem nevěděla, na který měsíc připadá tento svátek mučedníkův. A tak z vůle Boží se přihodilo, že v ten den jsem tam přišla, kterého jsem se nenadála. Zastavili jsme se tam tedy dva dni pro památku onoho mučedníka a

abychom spatřili ony svaté, kteří, když jsem si žádala je pozdraviti, ráčili mne velmi mile přijmouti a osloviti, čehož jsem si nezasluhovala. Neboť hned po svátku mučedníkův nebylo tam po nich ani památky, ale záhy za prvních hodin nočních odešli na poušť a jedenkaždý do své poustevny. Ve městě pak samotném mimo něco málo kleriků a svatých mnichů, ač-li někteří v městě přebývají, ani jediného křesťana jsem nespatriła, nýbrž všichni všudy jsou pohané. A jako my s velikou úctou patříme k místu, kde dříve stával dům svatého Abrahama, pro jeho pamět, tak i oni pohané velmi uctivě patří na místo asi tisíc kroků od města vzdálené, kde stojí náhrobky Nachora a Bathuele. A ježto biskup té obce jest velmi zběhlý v Písmě, tázala jsem se ho řkouc: „Prosím tě, pane, pověz mi, co bych si přála věděti“. A on odvětil: „Rci, dcero, čeho si přeješ, a povím ti, vím-li“. I pravila jsem: „Z Písem vím, že na toto místo přišel svatý Abraham s otcem Tharou a manželkou Sárrou a s Lotem bratrovcem. O Nachorovi pak nebo o Bathuelovi jsem nečtla, kdy přišli na tohle místo, leč jedině vím, že později služebník Abrahamův přišel do Charra, aby ho žádal o Rebeku, dceru Bathuele, syna Nachorova, pro syna pána svého Abrahama,

totiž pro Izáka". Tehdy řekl mi svatý biskup: „Vskutku jest psáno, dcero, jak pravíš, v Genesi, že svatý Abraham sem přišel s rodinou; o Nachorovi však a jeho rodině nebo o Bathuelovi nepraví Písmo kanonické, kdy sem přišli. Ale zřejmě později sem přišli i oni, ostatně jsou tady i jejich hroby asi tisíc kroků od města. Neboť v pravdě dosvědčuje Písmo, že sem přišel služebník svatého Abrahama, aby přijal svatou Rebeku, a zase svatý Jakob sem přišel, když pojal dcery Labana Syrského". I tázala jsem se, kde jest ona studně, kde svatý Jakob napájel stáda, jež pásala Rachel, dcera Labana Syrského. A pravil mi biskup: „Šest mil⁴⁴ odtud jest místo ono u vesnice, která byla tehdy statkem Labana Syrského; však až budeš odcházeti, půjdeme s tebou a ukážeme ti, neboť i mnozí mniši jsou tam velmi svatí a asketé a stojí tam svatý chrám". Též jsem se ptala svatého biskupa, kde jest ono místo chaldejské, kde bydlil nejdříve Thara se svou rodinou. Tehdy odpověděl onen svatý biskup: „Místo ono, dcero, na něž se tážeš, jest odtud deset dní cesty v Persii. Odtud až k Nisibenu jestiž pět dní a odtamtud až do Hur, která byla obcí chaldejskou, druhých pět dní; avšak nyní nemají tam Římané přístupu, nebo všecko to drží Peršané.

To pak město zvláště se nazývá východní, jsouc na rozhraní římském, perském nebo chaldejském". A mnoho jiných věcí ráčil vypravovati; jakož i ostatní svatí biskupové nebo svatí mniši ráčili vypravovati, než všechno bylo buď z Písmem Božích nebo ze života svatých mužů, totiž mnichů, arci jenom takových, kteří jsou askety, dílem o těch, kteří již zemřeli, co podivuhodného vykonali, dílem také o těch, kteří dosud v těle jsou, co každodenně konají.⁴⁶ Neboť nechci, aby se domnívala vaše láska, že mniši mluví o něčem jiném než o tom, co jest v Písmě Božím nebo o životech slavných mnichů.

Po dvou dnech, jež jsem tam ztrávila, vedl nás biskup k oné studni, kde napájel svatý Jakob stáda svaté Rachel, kterážto studna jest šest mil od Charris; k počtě oné studny vystavěn jest tam vedle svatý chrám, krásný a velmi veliký. Přišedše k té studni, pomodlili jsme se tam, biskup přečetl také příslušné místo z Genese, odříkán byl jeden žalm přiměřený místu, a když se opět biskup pomodlil, požehnal nám. Viděli jsme tam též u studny ležeti onen ohromný kámen, který odvalil svatý Jakob od studny a který se až podnes ukazuje. Tam kolem studny nikdo jiný nebydlí, než klerikové od onoho kostela, který tam stojí, a mniši mající kolem

své poustevny, o jejichž životě nám vypravoval svatý biskup, a to věci vskutku neslýchané. Pomodlivši se tedy v chrámě, navštívila jsem s biskupem svaté mnichy v jejich poustevnách, a díky vzdavši Bohu i oněm, jižto mne ráčili v klášteřích svých, kamkoli jsem vkročila, laskavě přijmouti a osloviti řečmi, které hodny jsou, aby z úst takových plynuly. I eulogie nám ráčili dáti a všem, kteří byli se mnou, jak mají mniši ve zvyku dávati toliko těm, jež radostně přijímají ve svých poustevnách. Ježto to bylo na rozsáhlé rovině, ukázal mi svatý biskup v dáli velikou vesnici asi pět set kroků od studny, kteroužto vesnicí jsme měli cestu. Vesnice ta podle řeči biskupovy byla kdysi statkem Labana Syrského a sluje Fadana. Byl mi ukázán v té vsi náhrobek Labana Syrského, tchána Jakobova; též místo, kde ukradla Rachel modly svého otce. Potom ve jménu Božím prohlédnuvše si všecko a rozloučivše se s biskupem svatým a svatými mnichy, kteří nás až k tomu místu ráčili doprovoditi, vraceli jsme se cestou nebo přes stanoviště, kterým jsme přišli z Antiochie.

Vrátivši se pak do Antiochie, zastavila jsem se tam na týden, dokud by nebylo připraveno, čeho bylo potřebí na cestu. Ubírajíc se z An-

tiochie a urazivši několik dní cesty, přišla jsem do provincie říčené Kilikie, která má hlavní město Tharsus, v kterémžto Tharsu již jsem se zastavila, a to na cestě do Jerusalema. Ale poněvadž na třetí zastávce od Tharsu, totiž v Isaurii, jest hrob svaté Tekly mučednice, bylo velmi vítáno, abych též tam došla, zvláště když jsem byla tak blízko.

Vyšedši tedy z Tharsu, došla jsem k jakési obci u moře, ještě v Kilikii, zvané Pompeiopolis. Tamodtud jsem vkročila na území isaurské a zůstala jsem v městě, které sluje Koriko, a třetího dne jsem došla do města, které sluje Seleucie isaurská. Tam šla jsem k biskupovi vskutku svatému, bývalému mnichu, a navštívila jsem tam v tom městě překrásný chrám. Poněvadž odtamtud ke svaté Tekle, kteréžto místo jest za městem na pahorku, ale rovném, bylo od města asi tisíc pět set kroků, rozhodla jsem se dojíti raději tam, abych tam učinila zamýšlenou zastávku. Tam tedy u svatého kostela není nic jiného než bezpočtu mužských a ženských poustev. Nalezla jsem tam ženu velice mi milou, o jejímž životě kdekdo na východě vydával svědectví, svatou diakonissu,⁴⁶ jménem Marthanu, s níž jsem se seznámila v Jerusalemě, kam ona se přišla pomodlit; ta řídila

poustevnny pancn nebo postnic.⁴⁷ Kterak vyli-
čiti, jaká byla naše radost, když jsme se spatři-
ly! Ale abych se vrátila k věci, jest tam tedy
mnoho poustevnen na onom pahorku a upro-
střed jest ohromná zeď, zcela uzavírající kostel,
ve kterém jest hrob, kterýžto hrob jest velmi
krásný. Kostel pak proto jest obehnán zdí, aby
byl chráněn před Isaurskými, kteří jsou velmi
zlí a často loupí, aby snad se neopovážili na
klášter, který tam stojí u kostela.⁴⁸

Tam tedy přišedši ve jménu Božím, pomodli-
la jsem se u hrobu, přečetla celý životopis svaté
Tekly, vzdala nekonečné díky Kristu Bohu na-
šemu, jenž ráčil mně nehodné a beze všech zá-
sluh vyplniti veškerá má přání. Zdrževši se tam
dva dni, navštívila jsem také všecky tamější
svaté mnichy a postníky, jak muže tak ženy.
Pomodlivši se pak a přijavši Tělo Páně, vráti-
la jsem se do Tharsu na svou cestu. Po třech
dnech vydala jsem se ve jménu Božím odtam-
tud na další cestu. A přišedši ještě téhož dne
do stanoviště zvaného Masokrenas, jež jest pod
horami Taurskými, zůstala jsem tam. Odtamtud
překročivši druhého dne hory Taurské, konala
jsem již známou cestu jednotlivými kraji. Pro-
šla jsem Kapadocií, Galacií, Bithynií a dospěla
do Chalcedonu. Na tom místě jsem zůstala pro

přeslavný hrob svaté Eufemie, o kterém jsem již dávno věděla. A druhého dne přeplavivši se přes moře, dorazila jsem do Cařihradu, vzdala jsem díky Kristu Bohu našemu, že mně nehodné a bez zásluhy ráčil dáti takovou milost, totiž že nejen mi ráčil vnuknouti úmysl vydati se na cestu, nýbrž i poskytl možnost zavítati na všechna místa, po nichž jsem toužila, a navrátiti se zase do Cařihradu. Nepřestávala jsem Bohu našemu Ježíši děkovati po chrámech apoštolů, též i u hrobů mučedníků, kterých jest tam mnoho, neboť tolik milosrdenství mi ráčili prokázati. Z toho místa, milé paní, světlo mé, když toto jsem vaší lásce psala, již jsem pojala úmysl ve jménu Krista Boha našeho vydati se do Asie, do Efesu k hrobu svatého a blaženého apoštola Jana, abych se tam pomodlila. A budu-li po této cestě ještě na živu, budu-li mimo to ještě jiná místa moci navštívit, buď sama osobně, ráčí-li Bůh dáti, dám o tom zprávu lásce vaší, nebo jistě písemně oznámím, budu-li míti něco jiného na mysli. Vy pak, paní, mé světlo, račte mne býti pamětlivy, ať ještě v těle budu či mimo tělo.

JERUSALEMSKÁ LI- TURGIE

I. Bohoslužby ve všední dni.

Aby pak věděly lásky vaše, jaké služby se denně konají na místech svatých,⁴⁹ zpravím vás o tom, vědouce, že rády byste to poznaly. Každý den před kuropěním⁵⁰ se otevrou všechny dveře Anastase a sestupují všichni mniši a panny-partheny, jak jim tu říkají,⁵¹ a též laikové, - mužové i ženy, - pokud ovšem chtějí tak časně bdíti.⁵² A od té doby až do svítání se říkají střídavě hymny a žalmy a antifony; a po každém hymnu jest modlitba.⁵³ Kněží, podobně i jáhni po dvou nebo po třech se střídají den ode dne zároveň s mnichy, kteří po jednotlivých hymnech nebo antifonách říkají modlitby. Jakmile pak již svítá, začnou říkati raní hymny.⁵⁴ A tu přijde biskup s klerem a hned vkročí do vnitř jeskyně a za mřížkami⁵⁵ nejprve říká modlitbu za všechny, vyjmenuje jména těch, jež chce uzavřít do svých modliteb,⁵⁶ potom požehná katechumenům. Rovněž říká modlitbu a žehná věřícím. A po-

té vyjde biskup zvnitř mřížek a všichni k němu přistoupí políbit mu ruku a on žehná jednomu po druhém na odchodu a tak je propouští už za světla. Těž o šesté⁶⁷ opět sestoupí všichni podobně do Anastase a říkají se žalmy a antifony, až je vyzván biskup; ten stejně sestoupí a neusedne, nýbrž hned vstoupí za mřížky do Anastase, totiž do jeskyně, kde byl také ráno, a potom podobně nejprve odříká modlitbu, pak požehná věřícím a když vychází zevnitř mřížek, přistupují zase k němu líbat ruku. A o deváté hodině se děje právě tak jako o šesté.⁶⁸ O desáté pak hodině, již nazývají tady lykynikon (naše rozsvěcování),⁶⁹ shromáždí se podobně všechno množství k Anastasi, rozsvítí se kdeká lampa a svíčka a jest záplava světla. - Světlo zvenčí se nepřináší, nýbrž toliko vychází z vnitřní jeskyně, kde ve dne v noci vždy hoří lampa uvnitř mřížek;⁶⁰ tehdy se dlouho říkají večerní žalmy i antifony.⁶¹ A tu je vyzván biskup, a sestoupí a usedne nahore⁶² a též kněží usednou na svých místech, říkají se hymny nebo antifony. A jakmile je přeříkají dle obyčeje, biskup vstane a postaví se přede mříž, to jest před jeskyni, a jeden z diakonů připomíná jména jednotlivců, jak jest zvykem.⁶³ Diakonu, jenž odříkává jména jednotlivců, mnoho dětí

stojíc bez ustání odpovídá: Kyrie eleison, což vyjadřujeme slovy : Pane smiluj se, a jejich hlasy se velmi rozléhají. Když jáhen odříkal vše, co má, modlí se biskup nejprve za všechny, potom se modlí všichni zároveň, věřící i katechumeni. Poté pozdvihne hlas jáhen, aby každý z katechumenů, jak stojí, sklonil hlavu, a biskup stoje říká požehnání nad katechumeny. Potom jest modlitba, po ní opět pozdvihne hlas jáhen a připomene, aby každý z věřících stoje sklonil hlavu, a biskup odešle věřící a tak se děje rozpuštění z Anastase.⁶⁴ A přistupují všickni k biskupovi políbit mu ruku. A potom z Anastase biskup jest provázen za zpěvu hymnů až ke Kříži⁶⁵ a všecken lid kráčí s ním. Když tam přijdou, biskup nejprve vykoná modlitbu, požehná katechumenům, opět vykoná modlitbu a zehná věřícím. Poté opět biskup i všecek zástup kráčí za Kříž a tam se opakuje totéž, co před Křížem.⁶⁶ A jako v Anastasi, tak i zde přistupují k biskupovi líbat mu ruku, před Křížem i za ním. Všude pak je rozvěšeno přemnoho velikých skleněných lamp a rozestaveno množství svíc-nů v Anastasi i před Křížem i za Křížem; všechno to pak se skončí za tmy.

Tyto tedy služby denně po šest dní se takto konají u Kříže a v Anastasi.

II. Nedělní bohoslužby.

Sedmého pak dne, totiž v neděli před kuropěním nahrne se celé množství,⁶⁷ jež se na to místo vejde, jako o Velikonocích do basiliky, jež stojí vedle Anastase, ale venku,⁶⁸ kde za tím účelem visí lampy. Obávajíce se totiž, že nepřijdou ke kuropění, přijdou dříve a tam sedí. A zpívají hymny a antifony, modlí se při každém hymnu nebo antifoně. Neboť kněží a jáhnové jsou vždy připraveni konati tam vigilie, poněvadž se schází veliké množství.⁶⁹ Jest zvykem, že se před kuropěním svatá místa neotvírají. Jakmile první kohout zazpívá, hned sestoupí biskup a vejde do jeskyně u Anastase, otevrou se všecky dveře a všecko množství vejde do Anastase, kde již hoří spousta světél, a jak tam vstoupí lid, některý z kněží říká žalm a všichni mu odpovídají, potom se koná modlitba. Rovněž říká žalm některý z diakonů, koná se zase modlitba, odříká se také třetí žalm od některého z kleriků, po třetí vykonají modlitbu a pomodlí se za všechny. Po třech tedy žalmech a třech modlitbách,⁷⁰ hle, též kadidlo přinesou do jeskyně Anastase, takže celá basilika se naplní vůněmi. Přitom stojí biskup za mříží,⁷¹ přijme Evangelium a přistoupí ke vchodu⁷² a sám

(biskup) předčítá o zmrtvýchvstání Páně. Když pak začne čísti, všichni lidé se dají do takového vzlykotu a pláče a prolévají takové slzy, že i nejotrlejší člověk by byl pohnut k slzám, slyše, že Pán pro nás tolik vytrpěl. Po přečtení Evangelia⁷³ biskup za zpěvu hymnů jest provázen ke Kříži a všecken lid se ubírá s ním.⁷⁴ Tam opět říkají žalm a biskup vykoná modlitbu. Rovněž žehná věřícím a rozpouští je, a když biskup odchází, přistupují všichni políbit mu ruku. Poté se uchýlí biskup do svého domu a té chvíle vrátí se všichni mniši k Anastasi a říkají žalmy a antifony až do svítání a po každém žalmu a antifoně říkají modlitbu; kněží a jáhnové denně střídavě bdí s lidem u Anastase. Věřící též, ženy a mužové, kdo chce, zůstanou na místě až do svítání; nechtějí-li, navrátí se domů a ulehnou k spánku.

Za svítání, ježto jest neděle, odeberou se do chrámu většího,⁷⁵ který vystavěl Konstantin, kterýžto kostel stojí na Golgotě za Křížem, a vše se koná podle zvyku, jak se i jinde děje v neděli.⁷⁶ Neboť zajisté tady je ten zvyk, že ze všech sedících kněží, kdokoli chce, káže, a po nich po všech káže biskup, kterážto kázání proto jsou vždy v neděli, aby lid byl vzděláván neustále v Písmech a v lásce Boží; zatím co jsou ona

kázání, dlouho se to protáhne, než nastane propuštění obce,⁷⁷ a tak bývá propuštění před čtvrtou nebo pátou hodinou.⁷⁸ Jakmile tedy byla propuštěna obec dle obyčeje, jak se i jinde děje, tehdy z chrámu mniši za zpěvu hymnů vedou biskupa do Anastase, a když biskup za zpěvu hymnů přichází, otevrou se všechny dveře basiliky Anastase, vejde tam veškeren věřící lid bez katechumenů, a jakmile vešel lid, vkročí biskup a ihned vejde za mříže v jeskyni.⁷⁹ Nejdříve vzdávají díky Bohu, pak se modlí za všechny, potom pozdvihne hlas diakon, aby všichni sklonili hlavy, stojíce, biskup jim požehná stoje za mříží a potom vyjde.⁸⁰ K vycházejícímu biskupovi přistupují všichni a líbají mu ruku. A tak se stává, že téměř až o páté nebo o šesté hodině jest konec.⁸¹ Též rozsvěcování⁸² podobně se koná dle zvyku denního. Takový zvyk se zachovává o jednotlivých dnech po celý rok, vyjma veliké svátky. Jak o těch se děje, poznamenáme níže. To přede vším pak jest velmi zvláštní, že pečují, aby se vždycky říkaly vhodné žalmy a antifony. A i ty, které se říkají v noci, i ty, které za svítání, i které za dne, o šesté nebo o deváté nebo o rozsvěcování, vždy jsou tak vhodné a tak přiměřeny, že se odnášejí k té slavnosti, která se koná. A ač po celý rok

v neděli se vždy koná průvod do většího chrámu, totiž do toho, který jest na Golgotě za Křížem, který vystavěl Konstantin, jedinou toliko neděli, na Hod Boží svatodušní koná se procesí na Sion, jak najdete níže poznamenáno, ale tento průvod na Sion se koná tak, že se tam ubírají před třetí hodinou, a že dříve se zakončí obřady ve chrámě větším. - (*Chybí jeden list*).

III. Hlavní svátky.

1. Zjevení Páně⁸³ a Obětování v chrámu.

... Požehnaný, jenž přichází ve jménu Páně atd. A poněvadž k vůli poustevníkům, kteří jdou pěšky, jest třeba jíti volněji, dojdou do Jerusalema v tu dobu, kdy počne člověk člověka poznávati, to jest když se rozednívá, ale dříve než je bílý den. Jakmile tam dojdou, hned vkročí biskup a všichni s ním do Anastase, kde svítí světla způsobem již s vrchu řečeným. Říká se tam jeden žalm a koná modlitba, biskup žehná nejprve katechumenům, potom věřícím. Pak odejde domů a každý kráčí k své hospodě, aby si odpočinul. Mniši pak až do bílého dne tam zůstanou a říkají hymny. Když se pak lid zotavil, počátkem druhé hodiny⁸⁴ shromáždí se

všichni do většího chrámu, který jest na Golgotě.⁸⁶ Jak jest ozdoben toho dne chrám, ať již Anastase nebo Kříž nebo betlemský, bylo by zbytečno popisovati. Tam nic jiného nevidíš než zlato, drahé kamení a hedvábí; neboť pohlédneš-li na opony, jsou celohedvábné se zlatými pruhy, prohlížíš-li čalouny, jsou podobně celohedvábné se zlatými pruhy. Toho pak dne se vynese kde jaká zlatá nádoba, drahými kameny posázená. Počet pak nebo váhu svícnu nebo lamp nebo svítlen nebo rozličných nádob kdo odhadne nebo popíše? Nebo co říci o okrase stavby té, kterou Konstantin za přítomnosti matky své, pokud stačily poklady jeho říše, ozdobil zlatem, mosaikami, drahocenným mramorem, a to jak větší chrám, tak Anastasi, tak místo u Kříže i ostatní místa svatá v Jerusalemě? Ale abychom se vrátili k věci, za svítání se koná mše⁸⁶ v chrámě větším, který jest na Golgotě. A všechno, co káže, a všechna čtení i všechny hymny jsou přiměřeny onomu dni. Když byla obec propuštěna, jde se dle obyčeje za zpěvu hymnů do Anastase⁸⁷, a tak jest konec obřadů kolem šesté hodiny.⁸⁸ Téhož tedy dne podobně i lucernare se koná podle obyčeje denního. Druhého dne zase podobně koná se průvod do kostela na Golgotu do chrámu, tak i třetího dne, po tři dni tedy jest

toto všechno plesání v chrámě, který vystavěl Konstantin, až do šesté.⁸⁹ Čtvrtého dne na Eleoně,⁹⁰ t. j. v chrámě, který jest na hoře Olivetské, velmi krásném, ve kterém všecko jest podobně tak ozdobeno a tak se slaví. Pátého dne v Lazariu,⁹¹ jež jest od Jerusalema asi tisíc pět set kroků, šestého dne na Sionu, sedmého dne v Anastasi, osmého u Kříže.⁹² Tak tedy po osm těchto dní všechno toto plesání s veškerou tou výzdobou se slaví na všech svatých místech, která jsem výše jmenovala. V Betlemě také po celých osm dní denně ta výzdoba jest a táž radost se slaví kněžími, veškerým klerem toho místa a mnichy, kteří jsou k tomu kostelu přiděleni. Neboť od oné chvíle, kdy všichni v noci s biskupem se vrátí do Jerusalema, všichni mniši, kteří jsou na tom místě, až do bílého dne v chrámě betlemském bdí, pějíce hymny nebo antifony, ježto jest nutno, aby biskup tyto dni neustále se zdržoval v Jerusalemě. Pro slavnosti toho dne a radost odevšad se shromažďují do Jerusalema zástupy bez počtu, nejen mniši, nýbrž i věřící, mužové i ženy.

2. Očišťování Panny Marie.

Čtyřicátý den po Zjevení Páně se tu ovšem

oslavuje s největší úctou.⁹³ Toho dne totiž se koná procesí do Anastase, jehož všichni se zúčastní, a podle obřadu vše se koná s největší slávou jako o Velikonocích. Také kážou všichni kněží a podobně biskup, vždy to místo z Evangelia za základ si berouce, kde se vypravuje, jak Josef a Maria čtyřicátého dne přinesli Pána do chrámu a spatřili ho Simeon a Anna prorokyně, dcera Fanuelova, a o slovech jejich, která pravili, spatřivše Pána; nebo kázali o samotné oběti, kterou přinesli rodiče. A potom když všechny slavnosti náležitě se vykonají, jak jest v obyčeji, konají se Tajemství⁹⁴ a po něm se lid rozpustí.

3. Půst.

Též dni velikonoční se tak slaví. Neboť jako u nás se slaví čtyřicetidenní půst před Velikonocemi, tak tam se slaví před Velikonocemi osmitedělní půst. Proto se slaví osmitedělní půst, že v neděle a v soboty se nepostí, vyjma jedinou sobotu, na kterouž připadá svatvečer velikonoční, ve kterou jest se postiti; vyjma tedy ten den, nepostí se žádnou sobotu. A tak tedy odečteme-li od onoho počtu osmi týdnů osm neděl a sedm sobot, (ježto jednu sobotu jest se

postiti, jak výše jsem pravila), zůstane čtyřicet jeden den postu, což zde se nazývá heorté t. j. půst. V každý pak den každého téhodne vše se tak slaví, že totiž v neděli při prvním kuropění čte biskup v Anastasi z Evangelia místo o zmrtvýchvstání Páně, což v neděle celého roku se děje, a potom se koná až do bílého dne v Anastasi a u Kříže to, co se konává ve všecky neděle celého roku. Potom ráno jako každou neděli koná se průvod i nedělní obřady v chrámu větším, který se zove Martyrium, který jest na Golgotě za Křížem. A rovněž když nastalo propuštění z kostela, koná se průvod do Anastase za zpěvu hymnů, jako každou neděli. Zatím již nastala pátá hodina. Rozsvěcování konají rovněž ve svou hodinu, jako vždy, v Anastasi, u Kříže, jakož i na jednotlivých svatých místech. V neděli se totiž slaví devátá (hodina).⁹⁶ Též v pondělí podobně za prvního kuropění sejdou se v Anastasi, jakož i po celý rok, a tam se konají až do rána služby, které se konávají každé pondělí. Přijdou do Anastase k třetí hodině a konají tam, co se konává o šesté,⁹⁷ poněvadž v postě i toto se přidává, že i na třetí se scházejí. Také šestou a devátou a rozsvěcování⁹⁸ konají stejně, což jest obyčejem po celý rok na svatých místech. Rovněž v úterý jest všecko podobné jako v pon-

dělí. Ve středu pak rovněž v noci se sejdou do Anastase a jsou služby Boží, které se po každé konají až do rána, rovněž o třetí a o šesté; o deváté pak, ježto jest ustáleným zvykem, totiž po celý rok každou středu a každý pátek, koná se o deváté procesí na Sion; poněvadž na těch místech, vyjma případne-li na ten den svátek mučedníkův, každou středu a každý pátek katechumeni se postí a tudíž o deváté konají procesí na Sion. Případne-li náhodou v postě na středu nebo pátek svátek mučedníkův, tehdy se nekoná procesí na Sion o deváté. V postě však, jak výše jsem se zmínila, ve středu o deváté na Sion se konává procesí po celý rok a slouží tam všecko, což dle obyčeje jest o deváté, vyjma oběť; aby totiž lidé stále se učili zákonu, biskup i kněz bez přestání kážou. Když nastalo propuštění (katechumenů), doprovází lid biskupa za zpěvu hymnů až k Anastasi. Tak vyjdou, že když vkročí do Anastase, již jest doba lucernaru, proto se zpívají hymny a antifony, konají modlitby a rozsvěcování se ukončí v Anastasi a u Kříže. Konec pak nešpor v těch dnech, totiž v postě, bývá vždy později než po celý rok. Ve čtvrtek potom podobně se vše koná jako v pondělí a v úterý. V pátek podobně jako ve středu a rovněž k deváté jdou na Sion a odtamtud stej-

ně za zpěvu hymnů biskup se vrací do Anastase. Ale v pátek slaví vigilií v Anastasi od té chvíle, kdy přišli se Sionu za zpěvu hymnů až do rána, od hodiny totiž rozsvěcování až do rána druhého dne, to jest do soboty. Mše však v Anastasi jest častěji, takže rozchod jest před východem slunce.⁹⁹ Po celou noc střídavě se říkají žalmy responsoriálně nebo antifonicky, střídavě rozličná čtení, což vše se protáhne až do rána. Mše pak, jež jest v sobotu v Anastasi, totiž Oběť, jest před východem slunce, aby ve chvíli, kdy slunce vychází, také mše v Anastasi byla u konce. Tak tedy se slaví všechny týdny postní. Že pak v sobotu, jak jsem řekla, časněji se koná mše, totiž před východem, to jest proto, aby dříve ukončili půst ti, kterým říkají tam hebdomadáři. Neboť takový jest tam obyčej v postě čtyřicetidenním, že hebdomadáři (to znamená ti, kteří konají týdny postu) v neděli jedí po mši, kterýžto den končí se služby Boží po páté hodině. A když posnídali v neděli, již nejedí až v sobotu ráno, když byli přijali v Anastasi. Pro ty tedy, aby dříve ukončili půst, před východem bývá mše v sobotu v Anastasi. Ale co jsem řekla, že totiž pro ně je ráno mše, ne proto, že oni sami přijímají, nýbrž že všichni přijímají, kteří chtějí toho dne v Anastasi přijímati.

Zvyk totiž postní ve čtyřicetidenním postu jest takový, že někteří, když se najedli v neděli po službách Božích, to jest v hodinu pátou nebo šestou, již nejedí po celý týden až v příští sobotu po rozpuštění v Anastasi, ti totiž, kteří konají hebdomady (týdny).¹⁰⁰ Kterí pak v sobotu ráno pojedli, již nevečeří, nýbrž na druhý den, v neděli, snídají po ukončení bohoslužeb o páté hodině nebo i později, a potom již nejedí až v příští sobotu, jak výše jest zmíněno. Neboť jest tam takový obyčej, že všichni, kteří jsou tak zvanými postníky, mužové i ženy, nejen ve dnech čtyřicetidenního postu, nýbrž i po celý rok, pokud jedí, jedí jednou za den. A nemožou-li někteří z těch postníků zachovávat nerušeně týden postu, jak dříve jsme řekli, obědvají po celý půst v poledne ve čtvrtek, kteří pak ani toho nemohou, dva dni (v týdnu) jedí po celý půst, a kteří ani toho nesnesou, jedí od večera do večera. Nikdo pak nevyžaduje, kolik musí učiniti, nýbrž jedenkaždý se činí seč jest, ani onen není chválen, jenž více učinil, ani onen není haněn, jenž méně. Takový jest totiž zde obyčej. Pokrm pak jejich v postě jest takový, že nepožijí ani tolik chleba, co by se za nehet vešlo, ani oleje neokusí, aniž jakého ovoce, nýbrž toliko vodu a misku zapražené polévky... tak zacho-

vávají čtyřicetidenní půst, jak jsme pověděli.

A když se dokoná v těch týdnech.... vigilie v Anastasi se konají od hodiny nešporní v pátek, kdy se přijde se Sionu za zpěvu žalmů, až do rána v sobotu, kdy se koná v Anastasi mše. Též druhý týden, třetí, čtvrtý, pátý a šestý, rovněž tak se děje, jako první týden postní. Až nastane sedmý týden, kdy totiž již dva týdny zbývají, i sedmý počítaje, do Velikonoc, ve všechny dni, všechno sice se koná tak jako i v ostatních týdnech, které minuly; toliko že vigilie, jež se konaly v oněch šesti týdnech v Anastasi, sedmého týdne v pátek se konají na Sionu, tím způsobem, jako se konaly v Anastasi po šest neděl.¹⁰¹ Říkají pak po všechny vigilie žalmy nebo antifony, přiměřené místu i dni. Jakmile se však počne rozednívati v sobotu ráno, biskup obětuje a ráno dokoná oběť. Když pak jest po mši, pozdvihne hlasu svého diakon a volá: „Všichni dnes v sedmou hodinu do Lazaria se dostavmež“. A tak tedy když jde na sedmou, všichni se scházejí do Lazaria. Lazarium pak, totiž Bethania, leží asi dvě míle od města. Jdeš-li tudíž z Jerusalema do Lazaria a urazíš-li asi pět set kroků, přijdeš ke kostelu, postavenému na tom místě, kde vstříc vyšla Pánu Maria, sestra Lazarova. Když tam přijde biskup, vyjdou

mu vstříc všichni oni mniši, i lid tam vejde, a říkají jeden hymnus a jednu antifonu, přečtou z Evangelia to místo, kde se vypravuje, jak vyšla sestra Lazarova Pánu naproti. A když se vykonala modlitba a udělilo všem požehnání, berou se za zpěvu odtamtud dále k Lazariu. A když přijdou do Lazaria, tolik lidí se shromáždí, že nejen sama svatyně, nýbrž i všechna pole kolkolem jsou plna lidí. Zpívají také žalmy a antifony přiměřené dni a místu, podobně i všechna čtení, která se čtou, jsou přiměřena dni. Poté na konci obřadů ohlásí se Velikonocce, vystoupí totiž kněz na vyvýšené místo a přečte ono místo, které jest v Evangeliu: *Když přišel Ježíš do Bethanie šest dní před Paschou* atd. Po přečtení toho místa a po zvěstování Velikonoc se lid propustí. Proto totiž se to koná toho dne, že, jak jest psáno v Evangeliu, šest dní před Velikonocemi se toto dalo v Bethanii; od soboty totiž až do čtvrtka, kdy po večeři v noci byl Pán zajat, jest šest dní. Potom všichni se vrátí přímo do Anastase a jsou nešpory podle zvyku.

4. Obřady Svatého Týdne.

Když druhého dne, totiž v neděli, kterou se vstupuje do velikonočního týdne, který zde na-

zývají velikým, se odslouží po kuropění to, co obyčejně v Anastasi nebo u Kříže se konává až do rána; v neděli ráno, jak obyčejem, konají procesí do chrámu, který se zove Martyrium. Proto se zove Martyrium, že jest na Golgotě, totiž za Křížem, kde Pán trpěl, a proto martyrium. Když všechno jest odslouženo podle zvyku v chrámě větším, dříve než jest konec, pozdvihne hlas arcijáhen a po prvé řekne: „Celý tento týden, zítřkem počínaje, přicházejme o deváté hodině všichni k Martyriu, to jest do chrámu většího“. Po druhé pozdvihne hlas a praví: „Dnes v hodinu sedmou dostavmež se všichni na Eleonu“. Po službách Božích v chrámě větším, v Martyriu, provázejí biskupa za zpěvu hymnů do Anastase, a když tam bylo dokonáno vše, co dle obyčeje se konává v neděle v Anastasi po bohoslužbách v Martyriu,¹⁰⁴ již každý se vrátí do domu svého a spěšně pojí, aby počátkem sedmé hodiny všichni se dostavili do kostela na Eleonu, totiž na horu Olivetskou, kde jest ona jeskyně, v níž učil Pán.

V sedmou tedy hodinu¹⁰⁴ vystoupí všechen lid i biskup na horu Olivetskou, totiž do chrámu na Eleoně;¹⁰⁵ zpívají hymny přiměřené dni i místu, podobně též čtení. A když jde na devátou, vystoupí za zpěvu hymnů na Inbomon, to-

tiž na ono místo, odkud vstoupil Pán na nebesa, a tam usednou; neboť za přítomnosti biskupovy vždycky veškeren lid bývá vybídnut, aby usedl, toliko jáhnové vždy stojí. Také tam zpívají žalmy nebo antifony přiměřené místu nebo dni; podobně i vložená čtení a modlitby. A když jest již k jedenácté hodině,¹⁰⁶ čtou ono místo z Evangelia, kde dítky s ratolestmi nebo palmami vyšly v ústrety Pánu volající: „*Požehnaný, jenž přichází ve jménu Páně*“. A hned biskup a všecken lid povstane, jdou odtamtud všichni pěšky dále s vrcholu hory Olivetské. A veškerý lid ubíraje se před biskupem za zpěvu hymnů nebo antifon stále odpovídá: *Požehnaný, jenž přichází ve jménu Páně*.¹⁰⁷ A všechny děti z těch míst, i ty, které nemohou choditi, jsouce ještě malé, a které tedy rodiče nosí na zádech, všichni ratolesti držíce, někteří palmové, někteří olivové; tak provázejí biskupa dolů na ten způsob, jako tehdy Pán byl provázen. A s vrcholu hory až k městu a odtud k Anastasi celým městem všichni do jednoho jdou pěšky, a jsou-li tam nějaké vznešené paní nebo pánové, sedí.¹⁰⁸ Tak provázejí biskupa odpovídající, a tak co noha nohu mine se berou, aby se neunavil lid, a pozdě večer přijdou do Anastase. Tam došedše, ačkoli jest pozdě, přece konají rozsvě-

cování, opět vykonají modlitbu u Kříže a lid se rozpouští.¹⁰⁹

Druhého dne, totiž v pondělí, koná se to, co v pondělí obyčejně po celý půst od prvního kupování až do rána se koná v Anastasi, rovněž i o třetí a šesté. V devátou hodinu se sejdou všichni do většího chrámu, Martyria,¹¹⁰ a tam až do prvé hodiny noční neustále říkají žalmy a antifony, též čtení vhodná dni a místu. Za každým čtením následuje modlitba. Též rozsvěcování se tam koná, když nastane čas; tak tedy se stává, že v Martyriu se skončí bohoslužby s nocí. Po bohoslužbách vedou odtamtud biskupa k Anastasi za zpěvu hymnů. Když pak vkročí biskup do Anastase, zazpívají hymnus, biskup vykoná modlitbu, požehná katechumenům i věřícím a rozejdou se.

Též v úterý podobně se koná vše jako v pondělí. Jedině to se přidává v úterý, že pozdě večer, když jest po bohoslužbách v Martyriu a odešli do Anastase a když také v Anastasi jest konec, všichni té chvíle v noci krácejí do chrámu, který jest na hoře Eleoně. Když do toho chrámu dojdou, vkročí biskup do jeskyně, ve kteréžto jeskyni Pán učival učedníky, přijme knihu Evangelia stoje sám, a čte slova Páně, jež jsou psána v Evangeliu podle Matouše, to-

tiž ono místo, kde se praví: *Vizte aby vás nikdo nesvedl*. A celou tu řeč přečte biskup. A když ji byl přečetl, vykoná modlitbu, požehná katechumenům a věřícím, a rozpustí je; a každý se vrátí s hory do domu svého již dosti pozdě v noci.

Také ve středu po celý den od prvního kuropění vše se koná jako v pondělí a v úterý, ale když v noci v Martyriu se skončí bohoslužby, odvedou biskupa za zpěvu hymnů do Anastase, biskup vkročí dovnitř jeskyně, která jest v Anastasi, a stojí za mříží. Před mříží pak stojící kněz vezme Ěvangelium a čte ono místo, kde se vypravuje, jak odešel Jidáš Iškariotský k Židům a stanovil, co mu dají, aby zradil Pána. Jakmile pak přečte toto místo, všecken lid propukne v takový pláč a nářek, že není nikoho, kdo by té chvíle nebyl pohnut k slzám. Potom biskup vykoná modlitbu, požehná katechumenům, potom věřícím a rozpouští lid.

Také ve čtvrtek od prvního kuropění se koná všecko, co se obyčejně konává v Anastasi¹¹² až do rána, rovněž o třetí a o šesté. V osmou hodinu¹¹³ sejde se všecken lid dle obyčeje v Martyriu, a to proto časněji než v ostatních dnech, ježto jest záhodno, aby dříve byl konec. Když tedy se vše sejde, koná se, co obyčejně bývá

toho dne, oběť v Martyriu,¹¹⁴ a jest konec asi o desáté hodině.¹¹⁵ Dříve však než jest rozpuštění, pozdvihne hlas arcijáhen a řekne: „O první hodině noční všichni se sejděmež do chrámu, který jest na Eleoně, ježto nám nastává převeliká námaha v této dnešní noci“. Po bohoslužbách v Martyriu jdou za Kříž, přezpívají toliko jediný hymnus a biskup vykoná modlitbu, přinese oběť a všichni přijímají Tělo Páně. Vyjma totiž tento jediný den, po celý rok nikdy se nekoná oběť za Křížem, leč jen toho dne.¹¹⁶ Když je konec i tam, odeberou se do Anastase, biskup vykoná modlitbu, požehná jako vždy katechumenům a potom věřícím a jest rozchod. A poté každý pospíší si domů pojísti, ježto ihned, jakmile pojedli, všichni se ubírají na Eleonu do chrámu, ve kterémž jest jeskyně, v níž toho dne Pán s apoštoly dlel. A tam až asi do páté hodiny noční¹¹⁷ bez ustání zpívají hymny a antifony přiměřené dni a místu, rovněž i čtení čtou, po čtení následují modlitby, předčítají se také ta místa z Evangelia, kde Pán mluví k učedníkům toho dne sedě v té jeskyni, která jest v onom kostele. A odtud asi o šesté hodině noční¹¹⁸ jdou vzhůru na Imbomon za zpěvu hymnů na to místo, odkud vstoupil Pán na nebesa. Tam znovu podobně před-

čítají a zpívají hymny a antifony přiměřené dni, a modlitby všecky, které koná biskup, vybírá tak, aby vždy dni a místa byly přiměřeny. A když potom počne kuropění, sejdou s Imbonu za zpěvu hymnů a přijdou na to místo, kde se modlil Pán, jak jest psáno v Evangeliu: *A odešel, co by kamenem dohodil, a modlil se* atd. Na tom místě jest úhledný chrám.¹¹⁹ V kročí tam biskup a všecken lid, vykoná tam modlitbu vhodnou pro den a místo, též zapějí příhodný hymnus, přečtou ono místo z Evangelia, kde pravil svým učedníkům: *Bděte, abyste nevešli v pokušení.* A celé to místo se tam přečte a biskup vykoná opět modlitbu. A odtamtud již jdou všichni pěšky, i nejmenší děti, za zpěvu hymnů s biskupem do Gessamane, a poněvadž jsou tak četné zástupy a bděním jsou unaveni a denními posty vysílení (byloť jim zlésti horu tak velikou), za zpěvu hymnů berou se, co noha nohu mine, do Gessamane. Přes dvě stě svící kostelních jest rozsvíceno, aby lid měl světlo. Když tedy došli do Gessamani, nejprve vykoná biskup modlitbu, poté zazpívají hymnus, též přečtou ono místo z Evangelia, kde se vypravuje, jak byl zajat Pán. Když místo bylo přečteno, propukne všecken lid v takový vzlykot a pláč, že téměř až do města je slyšeti nářek veškeré-

ho lidu. A v tu chvíli již jdou pěšky do města za zpěvu hymnů, přijdou ke bráně v tu dobu, kdy asi počíná člověk poznávat člověka, odtamtud projdou středem města všichni do jednoho, mladí, staří, bohatí, chudí, všichni jsouce na nohou, onoho dne pak zejména žádný neodejde od vigilie, zůstává až do rána.¹²⁰ Tak provázejí biskupa z Gessamani ke bráně a tamodtud celým městem až ke Kříži. Když přijdou před Kříž, jest již bezmála bílý den. Tam opět čtou ono místo z Evangelia, kde se vypravuje, jak je přiveden Pán k Pilátovi, a všechno, co jest psáno o tom, že Pilát k Pánu řekl nebo Židům, to místo se přečte celé. Potom biskup promluví k lidu, povzbuzuje je, aby neochabovali, nýbrž skládali naději v Boha, že když celou noc se přemáhali a ještě toho dne hodlají se přemáhati, Bůh jim za tu práci větší mzdou odplatí. A tak je posiluje seč jest, promlouvá k nim řka: „Jděte teď zatím každý do domu svého a odpočiňte si maličko a ke druhé hodině denní¹²¹ všichni se dostavte sem, abyste od té hodiny až do šesté¹²² patřili na svaté dřevo kříže, o kterém každý z vás jistě věří, že mu prospěje ke spasení; po hodině šesté zajisté opět jest na tomto místě se sejíti, totiž před Křížem, abychom se věnovali čtením a modlitbám až do noci”.

Potom tedy když se skončí služby Boží u Kříže, ovšem dříve než slunce vyjde, ihned každý chutě kráčí na Sion pomodlit se u toho sloupu, u kterého byl Pán bičován. Odtamtud vrátivše se, odpočinou si doma a hned všichni jsou pohotově. A potom se postaví trůn biskupovi na Golgotě za křížem, biskup se posadí na trůn, před něho se postaví stůl pokrytý plátnem, kolem stolu se postaví jáhnové a přinesou stříbrnou, pozlacenou schránku, ve které jest svaté dřevo Kříže, otevrou ji, vyjmou z ní dřevo Kříže i nápis s něho a položí je na stůl. Když je položí, tehdy biskup sedě vezme do rukou vršek svatého dřeva, jáhnové pak, kteří stojí okolo, jsou na stráž. Kříže takto střežou, poněvadž je zvykem, že všecken lid, jeden za druhým přicházejíce, věřící i katechumeni, klaníce se u stolu, líbají svaté dřevo Kříže a odcházejí. A poněvadž nevím už kdy, kdosi prý ukousl část svatého dřeva a ukradl je, nyní jáhnové, stojíce kolem, tak ho střežou, aby nikdo z příchozích se neopovážil něco takového učiniti. A tak tedy všecken lid přejde, jeden za druhým, každý hluboko se ukláněje, nejprve čelem, potom očima kříže a nápisu se dotýkaje a potom líbaje Kříž odchází, ruky však nikdo nevztáhne, aby se ho dotkl. Když pak políbili Kříž a přešli,

stojí tu jáhen a drží prsten Šalomounův a onen roh, z kterého byli pomazáváni králové. Lidé líbají roh a dotýkají se prstenu . . .

. . . až do šesté hodiny všechen lid přechází, jednou branou vchází, druhou vychází, ježto se to děje na tom místě, kde den před tím, totiž ve čtvrtek, byla mše. A o šesté hodině¹²³ jdou „před Kříž“, ať prší nebo pálí slunce, ježto ono místo jest nekryto pod širým nebem, totiž jako nádvoří velmi rozsáhlé a velmi krásné, které se rozkládá mezi Křížem a Anastasií.¹²⁴ Tam tedy všechen lid se shromáždí tak, že se nemůže ani projíti. Biskupovi pak postaví trůn před Křížem a od šesté až do deváté¹²⁵ nic jiného nekonají než předčítají. Nejprve čtou ze žalmů všeska místa, kdekoli se mluví o utrpení, potom ze spisů apoštolských nebo z listů jejich nebo ze Skutků apoštolských, všeska místa, kdekoli učinili zmínku o utrpení Páně, a rovněž z Evangelii přečtou ona místa, kde se vypravuje o utrpení. Rovněž čtou z proroků, kde se vypravuje o tom jak bude trpěti Pán, též čtou z Evangelii, kde Pán praví, že bude trpěti. A tak od šesté hodiny až do deváté neustále čtou nebo zpívají hymny, aby ukázali veškerému lidu, že cokoli předpověděli proroci o utrpení Páně, vše se splnilo, a to dokazují jak z listů, tak z Evan-

gelia i ze spisů apoštolských. A tak po tři hodiny učí všechen lid, že nic se nestalo, co by nebylo dříve předpověděno, a že nic nebylo předpověděno, co by se do písmeny bylo nevyplnilo. Za každým čtením se koná modlitba a tyto modlitby jsou přiměřeny dni. Jest až ku podivu, jaké vzrušení a jaký nářek budí v lidu jednotlivá čtení a modlitby; neboť není nikoho, starého ni mladého, jenž by onoho dne za ony tři hodiny tolik neplakal, nade vše pomyslení, že Pán pro nás tolik trpěl. Potom když jde na devátou, již předčítají ono místo Evangelia podle Jana, kde se vypravuje, jak vypustil duši; po přečtení toho místa vykoná biskup modlitbu a rozpouští lid. Ale jakmile se skončí v nádvoří před Křížem, ihned všichni se berou do chrámu většího, do Martyria . . . tam se koná to, co po celý týden se konává od hodiny deváté,¹²⁶ kdy do Martyria přijdou, až do večera; po celý ten týden. Po skončení pak odejdou z Martyria do Anastase; a tam přečtou ono místo z Evangelia, kde se vypravuje, jak žádal Josef od Piláta těla Páně a uložil je do nového hrobu. Po přečtení biskup koná modlitbu, požehná katechumenům a tak končí bohoslužby. Toho však dne nepozdvihne hlasu svého jáhen, aby bděli v Anastasi, věda, že lid jest unaven, ale jest oby-

čejem, že tam bdí. A tak kdo chce z lidu nebo lépe, kdo může, bdí tam až do rána, kdo pak nemůže, nebdí až do rána, klerikové však tam bdí, totiž ti, kteří jsou silnější nebo mladší; a celou noc až do rána zpívají hymny a antifony. Skoro všichni tam bdí, jedni od večera, druzí od půlnoci, jak kdo může.¹²⁷

V sobotu pak konají služby Boží obvyklé o třetí, též o šesté; o deváté však již nekonají služeb Božích sobotních, nýbrž připravují vigilie velikonoční ve chrámu větším, v Martyriu. Vigilie pak velikonoční tak se konají jako u nás; tu jedinou mají zvláštnost, že dítky, když jsou pokřtěny a přioděny, jakmile vystoupí z křestní nádrže,¹²⁸ zároveň s biskupem jsou vedeny nejprve do Anastase. Biskup vkročí za mříž v Anastasi, zazpívají hymnus, biskup potom se modlí za ně a jde s nimi do většího chrámu,¹²⁹ kde bdí dle obyčeje všechen lid. Konají tam též, co u nás se obyčejně konává, a po oběti jest rozchod. Když se končí vigilie v chrámě větším, ihned se berou za zpěvu hymnů do Anastase a tam opět čtou ono místo z Evangelia, kde se mluví o zmrtvýchvstání Páně, jest obvyklá modlitba, a biskup opět koná oběť; ale zcela krátce k vůli lidu, aby déle nebyl zdržován, a potom již se rozpouští lid.

Ukončení vigilií jest v tu hodinu jako u nás toho dne.

5. Svátky velikonoční a jejich oktáva.

Potom slaví ony dny velikonoční tak jako u nás a po pořádku se konají služby Boží po osm dní velikonočních, jako všude se konají o Velikonocích až do oktávy. Zde však po osm dní velikonočních jest taková nádhera a takové uspořádání, jako o Zjevení Páně, a to jak ve větším chrámě, tak v Anastasi nebo u Kříže, nebo na Eleoně, ale i v Betlemě, též i v Lazariu nebo všude, neboť jsou Velikonoce. Na Boží Hod pak konají procesí do chrámu většího, totiž do Martyria, a rovněž o druhém a o třetím svátku jest takový pořádek, že po každé po službách Božích v Martyriu se odeberou do Anastase za zpěvu hymnů. Ve středu konají procesí na Eleon, ve čtvrtek do Anastase, v pátek na Sion, v sobotu před Kříž, v neděli v oktávu Božího Hodu znovu do většího chrámu, totiž do Martyria. Po těchto pak osm dní velikonočních denně po obědě biskup se vším duchovenstvem a všemi dětmi, které byly pokřtěny, a všemi postníky a postnicemi, též i věřící, kteří chtějí, vystupují na Eleonu. Zpívají hym-

ny, konají modlitby jak v kostele na Eleonè, ve kterém jest jeskyně, v níž učil Ježíš učedníky, tak též na Imbomon, totiž na místě, odkud Pán vstoupil na nebesa. Když pak odríkají žalmy a skončí modlitbu, sestupují odtamtud do Anas-tase za zpěvu hymnů v hodinu lucernaru; toto konají po celých osm dní. V neděli velikonoční pak po nešporách, které arci jsou v Anastasi, provází všechen lid biskupa za zpěvu hymnů na Sion. Tam příjdouce zpívají hymny vhodné dni a místu, biskup vykoná modlitbu, přečte se místo z Evangelia, kde se vypravuje, jak toho dne na témž místě, kde nyní stojí ten kostel na Sionu, Pán zavřenými dveřmi vkročil k apoštolům, totiž v tu chvíli, kdy jednoho z apoštolů tam nebylo, totiž Tomáše, a když se tam Tomáš vrátil a ostatní apoštolové mu vypravovali, že viděli Pána, on odpověděl: „Neuvidím-li, neuvěřím”. Po přečtení tohoto evangelia biskup vykoná opět modlitbu, požehná katechumenům i věřícím a navrátí se jeden každý do domu svého pozdě večer, asi o druhé hodině noční.¹³⁰

Též v oktávu velikonoční, totiž v neděli pro-vodní, hned po šesté všechen lid s biskupem vy-stupuje na Eleonu; nejprve sedí ve svatyni, kte-rá tam stojí, nějakou dobu, zpívají hymny a antifony přiměřené dni a místu a vykonají mod-

litby, rovněž přiměřené dni a místu. Potom vystupují odtamtud na Imbomon, rovněž i tam se koná to, co ve svatyni. A když nastane čas, odvádějí biskupa všechen lid a všichni postníci za zpěvu hymnů do Anastase. Tam přijdou v tu hodinu, kdy se konávají nešpory. Jsou tedy nešpory jak v Anastasi, tak u Kříže, a poté všechen lid do jednoho provázejí za zpěvu hymnů biskupa na Sion. Tam přijdouce, rovněž zpívají hymny přiměřené dni a místu, čtou zase ono místo z Evangelia, kde se vypravuje, jak v oktávě velikonoční vešel Pán, kde byli učedníci, a vytýkal Tomášovi, proč byl nevěřící. Přečtou celé ono čtení, potom vykoná biskup modlitbu, a když požehná podle obyčeje katechumenům i věřícím, navrátí se jeden každý do domu svého stejně jako v neděli velikonoční ve druhou hodinu noční.

Od Velikonoc až do padesátého dne, to jest do Letnic, zde zhola nikdo se nepostí, ani ti, kteří jsou postníci. Neboť vždy tyto dni, jakož po celý rok, tak v Anastasi se konají obvyklé bohoslužby, od prvního kuropění až do rána, stejně i o šesté i o nešporách. V neděle pak vždycky se koná obvyklé procesí do Martyria, totiž do chrámu většího, a odtamtud se ubírají do Anastase za zpěvu hymnů. Ve středu pak a

v pátek, ježto v těchto dnech vůbec nikdo se nepostí, konají procesí na Sion, ale ráno; a jest ukončení dle pořádku.

6. Nanebevstoupení a Letnice.

Před čtyřicátým dnem po Velikonocích,¹³¹ ve středu všichni po šesté se ubírají do Betlema slavit tam vigilie. Vigilie pak se konají v kostele v Betlemě, v kterémžto kostele jest jeskyně, kde se narodil Pán. Druhého dne potom, totiž ve čtvrtek, čtyřicátého dne koná se mše dle obřadu, takže i kněží i biskup kází, mluvíce řeči přiměřené dni a místu,¹³² a potom pozdě se navrátí každý do Jerusalema.

V neděli Letnic, totiž padesátého dne, čeká lid převeliká námaha. Koná se totiž všecko od prvního kuropění takovým obyčejem: Bdí v Anastasi tak dlouho, až přečte biskup ono místo z Evangelia, jež vždy v neděli se čte, o zmrtvýchvstání Páně totiž, a potom se koná všecko v Anastasi, co se obyčejně konává po celý rok. Když pak ráno se rozední, kráčí všechen lid do chrámu většího, do Martyria, a tam také konají všecko co se tam obyčejně konává, kází nejprve kněží, potom biskup, slouží vše, co jest obyčejem, to jest konají oběť, jak se v neděli konává,

ale tehdy v Martyriu uspiší konec, aby byl před třetí hodinou.¹³³ Když totiž jest konec v Martyriu, všečen lid do jednoho za zpěvů hymnů vede biskupa na Sion,¹³⁴ ale tak, aby ke třetí hodině přibyli na Sion. Tam přijdouce, přečtou místo ze Skutků apoštolských, kde sestoupil Duch Svatý, aby byly slyšeny všechny jazyky a všichni rozuměli, co se pravilo. A kněží vykládají, že to právě jest ono místo, o kterém jest řeč ve čtení, a že na tomtéž místě vystavěn jest chrám, kde kdysi po umučení Páně bylo shromážděno množství s apoštolý a kde se stalo to, o čem se čte ve Skutcích apoštolských. Potom jest podle pořádku zakončení, obětuje se i tam, a když jest rozpuštěn lid, pozdvihne hlas jáhen a volá: „Dnes hned po šesté všichni dostavmež se na Eleonu a na Imbomon.“¹³⁵ I navrátí se všečen lid každý do svého domu, aby se najedli, a ihned po snídani vystupují na horu Olivetskou, totiž na Eleonu, každý jak může, a žádný z křesťanů nezůstane v městě, ačkoli nejdou všichni pěšky. Jakmile tedy přijdou na horu Olivetskou, na Eleonu totiž, nejprve jdou na Imbomon, totiž na místo, odkud vstoupil Pán na nebesa, a tam usedne biskup i kněží, usedne i všečen lid, čtou čtení, mezi odstavci zpívají hymny a antifony, přiměřené dni i místu; též

modlitby, které vkládají, vždycky mají takový obsah, aby se hodily dni i místu; čtou též ono místo z Evangelia, kde se mluví o vystoupení Páně, čtou též ze Skutků apoštolských, kde se vypráví o nanebevstoupení Páně po zmrtvýchvstání.¹³⁶ Když pak to se stalo, požehná biskup katechumenům i věřícím a o desáté hodině již odtamtud sestupují a za zpěvu hymnů ubírají se do onoho kostela, který jest právě na Eleoně, v oné jeskyni totiž, ve které Pán sedě učil apoštolů.¹³⁷ Když tam přijdou, již jest po desáté hodině;¹³⁸ konají tam nešpory, biskup vykoná modlitbu, požehná katechumenům i věřícím. Odtamtud sestupují za zpěvu hymnů celý zastup, dojednoho všichni s biskupem, zpívající hymny nebo antifony přiměřené tomu dni; tak ubírajíce se co noha nohu mine přijdou do Martyria. Když však přijdou ke bráně městské, již je noc, a uvítá je na dvě stě pochodní chrámových. Poněvadž však z brány jest velmi daleko až ke chrámu většímu, přijdou tam asi ke druhé hodině noční,¹³⁹ neboť k vůli lidu, aby se neunavil v chůzi, kráčí co noha nohu mine. A když otevrou hlavní brány, které jsou pětidílné, všecken lid vstoupí do Martyria s biskupem za zpěvu hymnů. Ve chrámě říkají hymny, biskup vykoná modlitbu, požehná katechumenům,

potom věřícím; a odtamtud za zpěvu hymnů jdou zase do Anastase. Tam též zpívají hymny nebo antifony, biskup vykoná modlitbu, požehná katechumenům a věřícím; podobně jest u Kříže. A odtamtud zase všecken lid křesťanský doprovází biskupa na Sion. Tam předčítají vhodná čtení, zpívají žalmy nebo antifony, biskup vykoná modlitbu, požehná katechumenům a věřícím a zakončí bohoslužby.¹⁴⁰ Po bohoslužbách přistupují všichni k biskupovi políbit mu ruku, a poté se vrátí každý do domu svého, asi v půl noci. A tak tedy se překoná největší námaha toho dne, ježto od prvního kuropění bděli v Anastasi a odtamtud po celý den ani na chvíli neodskočili, a všechno, co se slaví, tak se protáhne, že ze služeb Božích, konaných na Sionu, vrací se každý domů teprve o půl noci.¹⁴¹

Od druhého dne Letnic již zase všichni se postí, jak obyčejem po celý rok, jak kdo může, vyjma den sobotní a neděle; v kteréžto dni v těch končinách nikdy se nepostí. Též potom po všechny dni tak všecko konají, jak po celý rok, totiž že vždycky bdí v Anastasi od prvního kuropění. Každou neděli totiž biskup čte nejprve o prvním kuropění obvyklé evangelium v Anastasi, totiž ono místo o zmrtvýchvstání Páně, které vždy v neděli se čítá, a potom až

do svítání zpívají hymny nebo antifony v Anastasi; v jiné dni říkají v Anastasi od prvního kuropění do svítání jen hymny a antifony. Postníci všichni se tam scházejí, z lidu pak jde, kdo může, klerikové však přicházejí tam střídavě; klerikové přijdou o prvním kuropění, biskup pak se všemi kleriky přichází, když svítá den, aby obřady se skončily záhy zrána, vyjma neděle, kdy je třeba, aby o prvním kuropění šel čísti evangelium v Anastasi. Potom o šesté hodině konají, co obvyklé v Anastasi, podobně o deváté rovněž konají obvyklé nešpory, jak po celý rok. Ve středu však a v pátek vždycky v devátou hodinu se konají služby Boží na Sioně.

IV. Katechumenát.

A nesmím také opominouti zmínky o tom, jak jsou tu vyučováni ti, kteří chtějí býti pokřtěni o Velikonocích.¹⁴² Neboť kteří se hlásí, činí tak před postem, to jest před oněmi osmi týdny, v nichž, jak jsem řekla, koná se tam půst, a kněz zapíše jména všech.¹⁴³ Potom druhého dne v postě, totiž toho dne, kdy se začíná kvadragesima, postaví biskupovi trůn uprostřed většího chrámu v Martyriu, usednou s obou stran

kněží na křeslech, a všichni klerikové se postaví; a pak jsou přiváděni žadatelé druh za druhem; muži přicházejí s otci, ženy s matkami. A potom jednotlivě dotazuje se biskup sousedů toho, který vstoupil, řka: „Zda jest mravného života tento, zda rodičům nekřivdí, zda není pijan nebo marnivec?“ a tak se ptá po neřestech, které člověku více přitěžují. A shledá-li, že jest bez úhony co do všech těch neřestí, před svědky, před nimiž se ptal, zapíše vlastní rukou jméno jeho. Pakli některý z nich z něčeho jest obviněn, káže mu odstoupiti řka: „Ať se polepší, a až se polepší, tehdy ať přistoupí ke křtu“. Tak zkoumá muže i ženy. Je-li někdo cizinec a nemá-li svědků, kteří by ho znali, nedostane se tak snadno ke křtu.

Toto pak, paní sestry, pokládala jsem za vhodné napsati, abyste se nedomnívaly, že se to děje bez důvodu. Neboť jest tam takový obyčej, že ti, kteří si žádají křtu po oněch čtyřicet dní, ve kterých se postí, nejprve časně zrána od kleriků jsou zaklínání,¹⁴⁴ jakmile se v Anasiasi ukončí ranní bohoslužby. A brzo poté se postaví trůn biskupovi v Martyriu v chrámě větším, a všichni, kteří si křtu žádají, usednou kolkolem biskupa, muži i ženy. Též tam na svých místech stojí otcové nebo matky, rov-

něž i kdokoli z lidu chce slyšeti, ale toliko věřící; katechumeni¹⁴⁶ tam nebývají připuštěni. Když všickni usednou, biskup¹⁴⁶ je učí zákonu takto: začne od Genese a za oněch čtyřicet dní probere všechna Písma, vykládaje nejprve slovně a potom doplňuje duchovně. Též o vzkříšení a vůbec o víře všemu je učí v oněch dnech; to pak sluje katechese. A když již uplyne pět neděl od té doby, co jsou poučováni, tehdy vyslechnou Vyznání víry,¹⁴⁷ jehož obsah podobně jako obsah všech svatých Písem vyloží biskup v jednotlivých rozpravách, nejprve slovně, potom duchovně. A proto se to činí, aby v těch končinách všichni věřící bedlivě poslouchali Písmo, když se předčítá v kostele, ježto všichni jsou vyučování po oněch čtyřicet dní, a to od hodiny první až do třetí, ana po tři hodiny bývá katechese. Bůh však ví, paní sestry, že mnohem větší ohlas působí mezi věřícími, kteří přicházejí na katechesi poslechnout, co biskup vykládá nebo mluví, než když sedí v kostele a káže o jednotlivých místech, která se toliko vykládávají. Po ukončení katechese o třetí hodině za zpěvu hymnů bývá odveden odtamtud biskup do Anastase a bývá konec o třetí hodině, a tak po tři hodiny den ode dne po sedm neděl se koná vyučování. Neboť osmého tého-

dne postního, který se zove Veliký týden, již není kdy na jejich vyučování, aby se vykonalo to, co dříve vypsáno bylo. Když pak uplyne sedm neděl a zbývá jediný týden velikonoční, který tam nazývají Velikým týdnem, tehdy již ráno přijde biskup do většího chrámu do Martyria. Vzadu v apsidě za oltářem postaví trůn biskupovi a tam druh po druhu kráčí, muž se svým otcem, žena se svou matkou, a odříká biskupovi Vyznání víry. Když odříkají všichni biskupovi Vyznání víry, biskup osloví všechny a praví: „Po těchto sedm neděl ve všelikém zákonu Písem jste byli vyučováni, též i víra jest vám vysvětlena, též o těla vzkříšení vám bylo vysvětleno, ale i všecek smysl Vyznání víry, jak vám mohl býti vysvětlen, dokud jste katechumeny; avšak slov, jež jsou hlubšího tajemství, totiž o samotném křtu slyšeti nemůžete, ježto dosud jste katechumeny; abyste si však nemysleli, že něco se děje bez důvodu, až ve jménu Božím budete pokřtěni, v osmi dnech velikonočních po službách Božích v kostele v Anastasi všechno uslyšíte. Poněvadž jste dosud katechumeny, tajemství Boží hlubší se vám říci nemohou”.

Když potom přijdou dnové velikonoční, po oněch osmi dny, totiž od Božího Hodu až do oktávy, když ukončí služby Boží v chrámu a

biskup jde za zpěvů hymnů do Anastase, pomodlí se, biskup požehná věřícím a stoje a opíraje se o vnitřní mříž, která jest v Anastasi v jeskyni, vykládá všecko, co se děje při křtu. V tu dobu žádný katechumen nevstoupí do Anastase, jen křtenci a věřící, kteří chtějí slyšeti tajemství Boží, vstoupí do Anastase. Zavrou se pak dveře, aby žádný katechumen se nevmísil. Když pak biskup vykládá a vysvětluje jednotlivé obřady, lidé si to tak hlasitě pochvalují, že jejich hlasy bývá dokonce i před kostelem slyšeti. Nebo vskutku tak všechna tajemství vysvětluje, že žádný nemůže zůstat bez pohnutí, slyše takový výklad. A poněvadž v té krajině část lidu i řecky i syrsky zná, druhá část opět jen řecky, jiná opět jen syrsky mluví, a poněvadž biskup, byť i syrsky znal, přece vždycky mluví řecky a nikdy syrsky, stojí tam vždycky kněz, který do syrštiny překládá, co biskup mluví řecky, aby všichni rozuměli, co se vykládá. A poněvadž též čtení všecka, která se čtou v kostele, nezbytně se čtou řecky, vždycky jest tam někdo, jenž k vůli lidu do syrštiny překládá, aby se stále učili. I latiníkům, kteří jsou zde, kteří totiž ani řecky ani syrsky neznají, se podává výklad, aby jim nebylo líto, ježto jsou tam někteří bratří a sestry, kteří umějí řecky

i latinsky a vysvětlují jim. A nade vše milo a podivno tam jest, že vždy jak hymny, tak antifony a lekce i modlitby, které říká biskup, takového jsou obsahu, že jsou vždycky přiměřeny svátku, který se slaví, dni, ve který se říkají, místu, na kterém se konají.

V. *Svátek Posvěcení chrámu.*

Těž slaví Posvěcení v onen den, kdy svatý chrám, který jest na Golgotě, který nazývají Martyrium, posvěcen byl Bohu, ale toho dne posvěcen byl Bohu též svatý chrám, který jest v Anastasi, totiž na tom místě, kde Pán vstal z mrtvých po umučení. Těchto tedy svatých chrámů posvěcení se svrchovanou úctou se slaví, ježto toho dne¹⁴⁸ kříž Páně byl nalezen, aby zároveň se vsí radostí se slavily toho dne obě památky. A to v Písmech posvátných se nachází, že toho dne se slaví posvěcení, kterého i svatý Šalamoun, dokončiv dům Boží, který byl vystavěl, postavil se před oltářem Božím a modlil se, jak psáno jest v knihách Paraleipomenon.

Posvěcení slaví se osm dní, neboť mnoho dní napřed se shromažďují odevšad zástupy nejen mnichů nebo postníků z různých krajin, to jest

dílem z Mezopotamie nebo Syrie nebo z Egypta nebo z Thebaidy, kde jest přemnoho mnichů, ale i ze všech rozličných míst nebo provincií; není jediného, který by na ten den nespíchal do Jerusalema na takovou slávu a tak úctyhodné svátky; a světští lidé, muži i ženy též, s věřícím srdcem ze všech krajin se shromažďují těchto dní do Jerusalema na tu slavnost. Biskupů pak, když málo jich jest, bývá v těchto dnech v Jerusalemě přes čtyřicet nebo přes padesát; a s nimi přijde mnoho jejich klerikův. A nač vysvětlovati? Myslí, že největší hřích spáchal, kdo takové slávy v těch dnech se nezúčastnil, ačli mu nestojí v cestě nějaká překážka, která člověku zabrání v dobrém předsevzetí. V těch dnech posvícení tedy všecky kostely bývají ozdobeny jako o Velikonocích nebo o Zjevení Páně, a každého dne konají procesí na posvátná místa jako o Velikonocích a o Zjevení Páně. Prvého i druhého dne se jde do chrámu většího, který se zove Martyrium. Třetího dne na Eleonu do chrámu, který jest na té hoře, s níž vystoupil Pán na nebesa po utrpení, a ve kterém jest ona jeskyně, ve které vyučoval Pán apoštoly na hoře Olivetské. Čtvrtého pak dne¹⁴⁹

P O Z N Á M K Y

¹ Značná část počátečního vypravování je ztracena a zachovaný rukopis začíná touto kusou větou. Z pozdějších zmínek autorčiných a z údajů, přejatých ze ztraceného vypravování Petrem Diakonem, vysvětává, že Etherie přišla již tři roky předtím do Jerusaléma, odkud podnikala různé cesty, aby shlédla posvátná místa. Navštívila m. j. Betlehem, Hebron a Galileji, načež podnikla cestu do Egypta a do Thebaidy, mnichy přelidněné, aby navštívila Sinai a šla po stopách Mojžíšova vypravování o východu israelského lidu z Egypta. Zachovaný rukopis začíná tím, že dospěla hornaté části poloostrova sinajského. Podle následujících údajů muselo to býti v prosinci. Jako všude jinde jejím cílem byla posvátná místa, tak nyní podnikala cestu na posvátnou horu Sinai.

² svatí znamená tolik jako věřící, snad i mnichové.

³ Pravděpodobně údolí El Rahah.

⁴ Popis Etheriin označuje za místo zjevení spíše horu sv. Kateřiny (2599 m) nebo Mojžíšovu než horu Serbal.

⁵ bylo to začátkem ledna.

⁶ Cestovatelka připomíná tu kněze a mnichy. Mnišství pochází z Egypta, kde poustevník Antonius (251-356) v Thebaidě z poustevníků nablízku bydlicích tvořil společnost. Bydleli porůznu v poustevnách bez zvláštní řehole a scházeli se toliko k pobožnostem. Vyšší útvar usta-

vil r. 340 Pachomios, vlastní mnišství. Jeho žáci bydleli pohromadě v kláštorech a žili podle společného pravidla (t. zv. řehole), živíce se ruční prací. Byly to společnosti laiků, snažících se o asketické zdokonalení života, a kněží mezi ně zprvu jen zřídka vstupovali. Proto cestovatelka důsledně rozlišuje kněze a mnichy.

7 pěšky.

8 Hodina neznamenalala určité trvání jako u nás. Den i noc byly rozděleny na dvanáct hodin. Denní hodiny (t. j. doba od východu do západu slunce, rozdělená na 12 částí) byly tedy v létě delší než v zimě, a naopak zase hodiny noční. Hodina „čtvrtá“ znamená tu asi 10. hodinu podle našeho počtu, klademe-li začátek dne průměrně v 6 hodin. V zimě, kdy byl později, byly zase denní hodiny kratší.

9 Eulogie původně byly obětní dary, z nichž pouze potřebná část byla konsekrována a ostatek požehnán a rozdělen věřícím (vlastní eulogie). Ale také jakýsi druh pečiva, který si na př. sv. Augustin vyměňoval se známými v projev přátelství, byl zván eulogie. Zde eulogií je míněno patrně také jakési požehnané ovoce, tím vzácnější, poněvadž ovocný strom byl tam řídký.

10 „Svatí“ znamená tu tolik, co křesťané, konkrétně mniši. Poněvadž cestovatelka, všímající si pilně všech podrobností, nezná kláštera sv. Kateřiny, který císař Justinian r. 527 na hoře Sinai založil, dlužno rozhodně cestu její aspoň před tento rok klásti.

11 něco přes 5 km bylo jim jítí během čtyř „hodin“ t. j.

do západu slunce. Bylo asi mezi 2-3 hodinou odpolední.

12 ke čtvrté hod. odpolední.

13 t. j. křesťané, zde provázející mniši.

14 44 km.

15 Clysma, t. j. Suez.

16 Vádi Tumulát.

17 Krajina ta byla nebezpečná pro útoky Arabů, kteří přepadávali cestující, jako na př. Rufina a Melanii. Římské tvrže a stanice, *mansiones*, zabezpečovaly cestu, provázejíce cestující vojenskou stráží. Proto také Etheria od Suezu až do Arabie, od stanice vojenské ke stanici, dala se provázeti oddíly vojínů. Poustevny nebyly bezpečny, leč v ochraně tvrží.

18 Cestovatelka, která touto cestou již dříve prošla, ještě jednou přesně srovnávala tradici s údaji Písma a shledávala, oč Israelité na cestě z Egypta odbočovali od užívané silnice.

19 t. j. 13¹/₂ km.

20 6 km.

21 Zřejmě jde o egypské reliefs, které tehdy byly mylně pokládány za obrazy Mojžíše a Arona.

22 Předcházející vypravování nemožno směstnati do lhůty mezi svátkem Narození Páně 25. pros. a Zjevení Páně 6. ledna. Cestovatelka tedy *nezná* svátku Narození Páně 25. prosince. K tomu dlužno podotknouti, že v Egyptě se v III. stol. Narození Páně slavilo různě, 20. května, 19. nebo 20. dubna, 8. listopadu, ve IV. století dle udání fa-

jumského papýru Rainerovy sbírky (II, 83/6) současně se Zjevením Páně 6. ledna. Svátek Narození Páně 25. prosince je doložen nejprve v Římě r. 335 a odtud se šířil na východ. V Egyptě je doložen teprve r. 432 (Migne P. L. 77, 1433). Podle toho dlužno klásti cestu před tento rok.

23 Přišli na frekventovanou říšskou silnici.

24 Tak byla ukončena cesta, jejímž účelem bylo sledovati tažení Israelitů z Egypta. Autorka se vrátila do Jerusalema, kde se patrně už předtím ubytovala, aby odtud podnikala různé cesty. Takovou je i následující cesta na horu Nebo (Džebel Nebà), na níž Bůh ukázal Mojžíšovi Zaslíbenou zemi.

25 takový byl cestovní průvod Etheriin.

26 skoro 9 km.

27 jak již svrchu, jsou zde eulogie nějakým požehnaným pokrmem, podávaným příchozím na důkaz dobré vůle.

28 pulpit znamená vyvýšené místo, s něhož bylo předčítáno Písmo sv. Předchůdce nynější kazatelny.

29 Karneas či Astaroth-Karnaim je ztotožňováno z Tel Astereh.

30 již tehdy poskytovaly staré stavby materiál novým.

31 kepos tu hagi Joannu.

32 Oltář byl zpravidla umístován přímo nad hrobem světcovým. Autorka zdůrazňuje, že tělem nebylo hnuto.

33 Zpáteční cesta byla by Etherii vedla po pobřeží Malou Asií do Cařihradu a dále, než Etherie, ač již 3 léta

v Jerusalemcě a na cestách pobyla, podnikla ještě tuto cestu, jejíž pohnutky hned vykládá. Z ní se teprve dala na zpáteční cestu.

34 Jde o legendu o králi Abgarovi, vzniklou asi v pol. III. století. V archivu v Edesse byly chovány dva syrské listy, které i Eusebius přeložil do svých Dějin církevních (I, 13). V jednom žádal král Abgar (4-7 po Kr.) Krista, aby ho přišel uzdravit. V druhém Kristus odpovídal, že po nanebevstoupení pošle jednoho ze 72 učedníků. Tím byl Thaddaios (Addai), což obsírněji rozvádí syrské Učení Addaiovo, které nevzniklo před 400. Dle něho Kristus vzkazuje odpověď. Králův posel Hannan namaloval portrét Kristův, který byl v Edesse chován. Etherie neví ještě nic o portrétu, což je opět jakýmsi indiciem pro datování.

35 t. j. Rhône.

36 poněvadž by malé neprorazily silným proudem. Na takovou loď musela čekati.

37 nevysvítá jasně, zda byl hrob již spojen s chrámem. Spíše nikoliv.

38 sochu nebo relief.

39 Mani.

40 Hannanovi.

41 zjevně jde o pozdější legendární amplifikaci, ale sotva o text Učení Aggaiova, poněvadž nemluví o obraze Kristově.

42 slovo vyznavač, confessor, kolem r. 400 znamenalo ve Španělech již jen zpěváka (kan. 6. a 9. I. konc. Toled.

Mansi III, 999). Tento smysl je zde vyloučen. Z toho vzniká námitka proti španělskému původu Etheriinu. Původní smysl slova (sv. Cyprián v pol. III. stol.) označoval toho, kdo vyznal víru za pronásledování tím, že pro ni trpěl, třeba v žaláři, na rozdíl od mučedníků, podstoupivších smrt. Není vyloučeno, že Etherie mluví v tomto smyslu, než dlužno mít na zřeteli, že u Pseudoambrosia (P. L. 17, 842) confessor znamená vyznavače proti kacířům a později vyznavače vůbec, jako sv. Martin nebo Ulfila (D A C. III 2513).

43 Eliezera.

44 skoro 9 km.

45 Vypravování o zázračných životech mnichů byla již ve 4. století četná a kolem 400 vyšly už první sbírky takových životů, Palladiova Historia Lausiaca a Rufinova Historia monachorum.

46 diaconissa zde znamená řeholní představenou, nemá tedy již do sebe původního smyslu starokřesťanského.

47 Etherie zde i později užívá o mužích a ženách několikrát výrazu apotactita, který je do češtiny překládán postník nebo postnice. Znamená lidi, kteří se trvale postili, t. j. jen v neděli obědvali po přijímání o 11. hod. a pak se postili až do soboty, kdy po přijímání opět pojedli. Ti, kteří silami nestačili postiti se celý týden, pojídali ještě ve čtvrtek, nebo ještě jednou nebo vícekrát v týdnu, ale vždy jen jednou denně.

48 byl to kostel s t. zv. peribolem, zdí, uzavírající kos-

telní okrsek, jakých je na východě více, zvláště u klášterů, na př. Kalat Semaan.

49 Snahou velikých císařů římských bylo ukázati se velikými stavebníky. Stavby, jimi podniknuté, měly současníkům i budoucím hlásati jejich velikost. Tak jest rozuměti Neronově požáru. Měl poskytnouti příležitost, aby se ukázal velikým stavebníkem. Císařové stavěli hlavné chrámy a veřejné budovy na forech. Když Konstantin učinil křesťanství státním náboženstvím, byla dána směrnice pro jeho veřejnou činnost stavební. Nespokojil se tím, že překonal všechny předchůdce založením nového hlavního města v Byzanci na Bosporu, které mělo zastíniti samotný Řím. Na všech významných místech stavěl budovy křesťanskému kultu a za významná místa považovalo již tehdejší mínění ona, která byla posvěcena pobytem významných osob nového náboženství, ať novozákonních nebo starozákonních. Už na nicejském koncilu 325 jednal Konstantin s palestinskými biskupy o stavu svatých míst a zpravil je o svém úmyslu, že chce na nich postaviti kultové budovy. Začal na místě Božího hrobu. Dějepisec Eusebios vypravuje, že hrobu toho již nikdo neznal. Pohané jej zasypali a postavili nad ním chrám Afroditiin. Konstantin dal chrám zbořiti, půdu rozkopati a našel hrob. Poté nařídil jerusalémskému biskupu Makariovi, aby tam byla postavena basilika krásnější než jinde. Dohledem pověřil r. 326 eparcha východu Draciliana. Stavba byla ukončena asi r. 335. Byl to vlastně celý souhrn

staveb. Zdobeným schodištěm (propylaion) se vstupovalo do *prvního dvora* o půdorysu obdélníkovém, po jehož stranách obíhaly kryté a do dvora otevřené chodby utvořené tak, že sloupy nesly stříšku (atrium, peristyl, první dvůr). Vedle dvora byly dvě exedry. Po té stránce nevyhovuje zcela reprodukováná rekonstrukce; také horní galerii nelze bezpečně doložit. Z atria vedly troje dveře do *Martyria*, pětিলodní a apsidou ukončené basiliky. Byla zasvěcena památce umučení Páně a podle toho zvána. Vedlejší lodi měly asi empory. V apsidě stálo 12 sloupů a na nich stříbrné kratéry (nádoby). Za Martyriem směrem k západu ležel *druhý dvůr*, zvaný také *Kalvarií* nebo *Golgotou*, poněvadž v rohu stál tento pahorek a na jeho vrcholku kříž. Za křížem byla kaple nebo exedra s dvěma vchody, zvaná „místo za Křížem“, kdežto ostatní dvůr (atrium) se také nazýval „místo před Křížem“. Tento druhý dvůr měl zvláštní vchod zvenčí a po třech stranách opět obíhaly dovnitř otevřené sloupové chodby. Za ním byla *Anastasis*, budova o kruhovém půdorysu s obíhajícími sloupovými a emporami nad Božím hrobem. Vlastní hrob byla jeskyně vytesaná ve skále s kamenou lavicí pro tělo. Skála byla izolována, obklopena mřížemi a sloupky, nesoucími jehlanovou stříšku s křížkem navrchu. Hrob Páně byl *memorií* (památkou), obklopenou nádhernou rotundou. Zda vrcholila zděnou klenbou, není bezpečně doloženo. Poněvadž utrpení Páně bylo pojímáno triumfálně, byla budova zvána *anastasis*, t. j. vzkříšení. V pod-

statě obsahuje Konstantinova stavba kultovou basiliku a náhrobní rotundu, oboje s předloženým sloupovým dvorem. Myšlenkově je basilika památkou Utrpení, rotunda památkou Vzkříšení.

⁵⁰ Modlitby, o něž jde, jsou *vigilii*, nočním officiem, odpovídajícím matutinu dnešního officia. Konaly se dle udání Etheriina od „kuropění“ až „do světla“. Noc byla pokládána za nepřítele, kuropění za předzvěst nového dne. Dobově znamená kuropění okamžik, kdy vrchol noci (půlnoc) je překročen. Římské ordines i jiné prameny ztotožňují kuropění s půlnocí. Modlitby, o něž jde, konaly se tedy od půlnoci do východu slunce.

⁵¹ Etherie užívá podle místního zvyku řeckého slova *parthenae*, t. j. panny, aby označila zasvěcené panny a řeholnice, pro které jinde užívá slova *aputactitae*. Zjevně užívá názvů podle místního zvyku, což zde zvláště připomíná.

⁵² Text naznačuje, že mniši a panny jsou *zavázáni* konati vigilie, ostatní pak podle libosti se účastní. Totéž je později výslovně řečeno. Od V. století měli mniši své zvláštní liturgie (dokonce již ve IV. stol. liturgie dané sv. Ambrožem a Basiliem). Zde je vývojově ještě onen stav, kdy mniši i lid mají jednu liturgii.

⁵³ Jsou tu označeny tři druhy liturgických modliteb. Hlavní jejich součástí byly žalmy, které byly odříkávány buď *antifonicky*, t. j. tak, že dvě strany recitovaly střídavě verš za veršem, a nebo byly části žalmů upraveny

responsoriálně, t. j. že jedincově recitaci nebo solovému zpěvu „odpovídal“ sbor. Starším způsobem byl responsoriální zpěv žalmů, antifonický se šířil od poloviny IV. století velmi rychle. Konečně byly říkány *hymny*, t. j. metrické skladby náboženského obsahu. Ale Etherie slovem hymny označuje různé texty zpívané, i žalmy.

54 odpovídající dnešním Laudes. Obsahovaly, jak odjinud víme, žalmy, starozákonní chvalozpěvy a hymny.

55 t. j. vstoupil za mřížky k samotnému hrobu Páně.

56 patrně dle diptychů, t. j. zvláštních seznamů na deskách toho jména.

57 t. j. o poledni. Ostatní části dnešního officia, t. j. Prima a Tertia, tehdy ještě neexistovaly. Prima byla zavedena zač. V. století mnichy v Betlémě. Teprve v poledne se zase scházeli. Také liturgie mešní se nekonala denně, nýbrž jen v určité dni (v neděli, středu, pátek, v postě i v sobotu, a ve svátky mučedníků). Proto o ní není zmínky.

58 t. j. podobné liturgické hodinky se konaly také o deváté hodině (Nona), t. j. uprostřed mezi polednem a západem slunce. Officium o hodině šesté (polední) a deváté bylo krátké, tři žalmy (Cassianus, Instit. III. 2) nebo šest (tamtéž II. 5. 6., III. 3).

59 řecky lychnikon, latinsky lucernarium, lucernare. Obřad ten je i jinde připomínán, na východě i na západě. Znamená tolik, co „obřad světél“, a skládal se z antifon a žalmů, jsa dobově příbuzný s našimi nešporami. Poněvadž jeho nejvýraznější součástí bylo rozsvěcování, byl tento výraz zachován v překladu.

60 t. j. z tohoto světla v Božím hrobě byla rozsvěcována ostatní. Symbolismus.

61 Odpovídají dnešním nešporám. Etheria je nazývá psalmi lucernares.

62 během officia vejde biskup a usedne na vyvýšeném trůně uprostřed duchovenstva.

63 t. j. čte z diptych jména těch, za něž se modlitby konají, podobně jako ráno učinil sám biskup. Byla to jména dobrodinců, vrchností duchovních i světských, sprátců biskupů a věřících mrtvých i živých.

64 není dosud zmínky o kompletáři, který jako samostatná část officia je pozdějšího vzniku mnišského.

65 na druhém nádvoří, tedy mezi Martyriem a Anastasi, kde stál Kříž na pahorku (monticulus), zvaném Gogota. Nebyl to vlastní ostatek kříže. Theodorus II. dal pak 417 na místo dřívějšího postavit drahocenný kříž zlatý, pokládáný drahokamy. V VI. stol., a snad i dříve, stál před pahorkem oltář.

66 „před Křížem“ znamená druhé nádvoří, „za Křížem“ malý prostor, exedru nebo kapli, za křížem, se dvěma dveřmi, jimiž věřící procházeli. Zde se konalo večer na Zelený čtvrtek obětování a ráno na Velký pátek uctívání ostatku sv. kříže a jiných, jak ještě později vysvětlíme.

67 Etherie začíná popisovat nedělní bohoslužby, t. j. ony, které jsou nejstarším liturgickým úkonem křesťanským, připomenutým již ve spisech apoštolských. Etheriino líčení je proto veliké důležitosti, poněvadž jedi-

né načrtává obraz jerusalémské liturgie na vývojovém stupni konce IV. století. Množství lidu, o kterém mluví, dosvědčuje, že přítomni byli všichni věřící, nikoliv jen mniši, jako všedního dne.

68 t. j. na nádvoří kalvarijském mezi Martyriem a Anas-tasí, vroubeném se tří stran sloupovím z různobarevných mramorů.

69 Úkon spočíval tedy v tom, že se věřící sešli venku na osvětleném druhém nádvoří, tam se usadili a zpívali hymny a antifony, po nichž kněží a diákoní říkali modlitby. Není jasno, v čem vlastně záležely tyto vigilie. Duchesne (*Les origines du culte chrétien*, 219, 435) v nich vidí pozůstatek oněch shromáždění, která se konala v prvních dobách křesťanských v noci před nedělemi a stanicemi (*stationes*), t. j. před liturgickými úkony pořádanými v určité dni střídavě v různých kostelích a které splynuly s matutinem officia. Avšak tyto pobožnosti se skládaly ze žalmů a modliteb, čtení a homilií, o nichž se Etherie nezmiňuje. Nezdá se tedy, že by šlo o stejnou věc. Spíše jde tu o jakési zvláštní modlitby noční (vigilie), jimiž byli zaměstnáni shromažďující se věřící.

70 Tato úvodní část liturgie se nikde nezachovala, takže o podrobnějším obsahu modliteb ničeho nevíme.

71 t. j. za mříží obklopující Boží hrob a stříšku nad ním uvnitř Anastase.

72 ke vchodu do onoho mřížoví, obíhajícího kol Božího hrobu.

73 matutinum officia zachovalo si v pontifikálním ritu mnišském podobné čtení evangelia, avšak tu se střídají perikopy podle svátků, kdežto v Jerusalemě, vzhledem k místním památkám, se vždy v neděli četlo totéž evangelium o Vzkříšení.

74 t. j. biskup opustí Boží hrob a Anastasi a jde „ke Kříži“ na druhém dvoře.

75 t. j. do podélné basiliky, zvané Martyrion, které bylo jakýmsi „farním“ kostelem jerusalémským, možno-li toho slova v té době již užití.

76 t. j. nedělní officium jerusalémské neliší se od obecné liturgie církevní. Proto také Etherie nepopisuje nedělní synaxi, nýbrž se zmiňuje pouze o jediné zvláštnosti, že tu káže, kdokoliv chce, z kněží sedících po stranách oltáře. Nedělní bohoslužba vznikla jednak ze synagogální bohoslužby sabatové, křesťanským potřebám přizpůsobené, jednak z křesťanské eucharistické oběti a přijímání. Ve IV. století nebyly obřady všude jednotné a z různých, často kusých pramenů nelze nabýti přesného obrazu lokálních liturgií, ale tolik možno předpokládati, že jerusalémská liturgie v podstatě nebyla příliš vzdálena oné liturgie, kterou navrhuje nebo popisují Apoštolské Konstituce, spis IV. století antiochenského původu, a jak ji kolem r. 347 líčí 23. katechése sv. Cyrilla Jerusalémského. Dle toho se nedělní bohoslužba, jejíž popis jako všeobecně známý Etherie pomíjí, skládala ze dvou částí, které jinde nabyly jména mše katechumenů a mše věří-

cích. Lid se shromáždil, duchovenstvo v apsidě, muži z jedné a ženy z druhé strany. *Mše katechumenů* odpovídala přibližně první části dnešní liturgie latinské od epistolů až do evangelia a obsahovala *tři čtení*. Nejprve četl lektor úryvek ze Starého Zákona, po němž následoval responsoriální zpěv žalmů (dnešní graduale), pak jako druhé čtení úryvek ze Skutků Apoštolských nebo epistol sv. Pavla a po opětném zpěvu (dnešní Alleluja nebo Tractus) četl kněz anebo jáhen úryvek z evangelií, při čemž všichni stáli. Pak následovalo kázání, o němž se též Etherie zmiňuje. Po biskupově homilii byli po modlitbách propuštěni katechumeni, energumeni (čekatelé křtu) a kající, t. j. všichni ti, kteří nebyli připouštěni k vlastní eucharistické oběti. Nyní t. zv. *mše věřících* začala *modlitbou věřících*, jejíž zbytek se zachoval v litaních a modlitbách velkopátečních za všeobecné potřeby křesťanstva. Část tato ještě navazovala na zvyky synagogální a konala se kleče. Vlastní liturgie eucharistická byla zahájena při zavřených dveřích pozdravem biskupovým a vzájemným *polibkem míru* (duchovenstva, mužů a žen zvlášť), načež jáhnové přinesli na oltář obětní dary t. j. chleby a kalichy vína. Biskup umyl si ruce, oblékl slavnostní roucho a přistoupils duchovenstvem k oltáři. Po tiché modlitbě znamenal čelo křížem a započal *velikou eucharistickou modlitbu*, odpovídající částečně dnešní prefaci a končící *trisagiem* (Sanctus), kde se k němu připojil lid. Pak zase biskup sám pokračoval v eucharistické

modlitbě, promlouvaje o dílu Spasitelovč, Kristově vtělení, životě a utrpení. Přešel ke *slovům ustanovení eucharistie* a připomenuv (*anamnesa*) utrpení, vzkříšení i druhé příští Kristovo obětoval Králi a Pánu dle jeho ustanovení chléb a kalich. Nakonec (*epiklesa*) prosil, aby příznivě shlédl na tuto oběť a seslal na ni Ducha sv., aby zjevil chléb jako tělo a kalich jako krev Kristovu, aby jím nasycení byli posílení k zbožnosti a dosáhli odpuštění hříchů a věčného života. Nyní již započaly modlitby ke Kristu na oltáři přítomnému přímluvou za význačné osobnosti a různé stavy. Modlitba se končila doxologií (chvalořečením). Pak se, jak podotýká sv. Cyrill, říkala *modlitba Páně* (Otče náš), načež jáhen litanií (ektenií) opakoval různé prosby biskupovy modlitby. Následovalo za zpěvu 33, žalmu *přijímání*, zahájené biskupem slovy: „Svaté svatým!“ Lid odpověděl. Na tomto místě nastalo asi „lámání chleba“ (*fractio panis*). Biskup dával proměněný chléb duchovenstvu a pak lidu na pravou ruku, podepřenou levou rukou, a promlouval při tom slova: „Tělo Kristovo“, jáhen pak dával píti z kalichu slovy: „Krev Kristova, kalich života“, čemuž přijímající odpovídali slovem: „Amen“. Po přijímání následovalo *díkůvzdání*, zahájené jáhnem a proslovené biskupem, načež diakon vyzval obec, aby přijala *požehnání*, které biskup udělil. Na diakonova slova: „Rozejděte se v pokoji“ nastal rozchod. Viz *L. Duchesne, Origines du culte chrétien, Paris 1920⁶, str. 57 násl.*

77 t. j. propuštění katechumenů.

78 t. j. kolem 10.-11. hodiny.

79 Po propuštění katechumenů začíná v Anastasi mše věřících (už bez katechumenů) a biskup koná obřady opět uvnitř mříží obklopujících Boží hrob.

80 Etherie zase nepopisuje podrobněji mši věřících, poněvadž neshledávala v Jerusalémě rozdílů, a naznačuje jen hlavní její části. Sv. Cyril Jerusalémský popsal však v polovici IV. století, jak svrchu uvedeno, podrobně mši věřících, offertorium (přinášení obětních darů), umývání rukou, polibek pokoje, Sanctus, epiklesi (vzývání Ducha Svatého), proměňování, modlitby a vzpomínky, Otče náš, přijímání, díkyčinění. Na konci, jako připomíná Etherie, pozvedl jáhen hlasu a biskup žehnal věřícím.

81 k 11. hodině nebo v poledne.

82 viz poznámku 59.

83 Zjevení Páně (dnes obecněji svátek Tří králů) dne 6. ledna byl původně a je i pro Etherii také svátkem Narození Páně, ale současně byl téhož dne v Jerusalémě slaven i Křest Kristův, který dle tamního mínění byl pokřtěn v den výročí svého narození. Svátek Narození - Zjevení - Křtu byl přirozeně slaven v místě narození, v Betlémě. To líčí ztracená část rukopisu. Tam se konaly vigilie. V noci se mniši i věřící vraceli, mniši pěšky, mnozí z věřících povozem či koňmo. Proto bylo nutno jízdu zpomaliti, aby mniši došli. Cestou se zpívalo „Požehnaný, jenž přichází“, tekst známý z Květné neděle. Tím začíná zachovaná část rukopisu.

84 kolem 8. hodiny.

85 t. j. do Martyria na mši katechumenů jako v neděli. Této Etherie již nepopisuje, ani následující mši věřících v Anastasi.

86 zmíněná mše katechumenu.

87 na mši věřících.

88 k poledni.

89 Svátek měl oktávu, t. j. až do osmého dne konaly se bohoslužby a to v různých kostelích. První tři dni v Martyriu na Golgotě.

90 kostel v zahradě Olivetské, s jeskyní, v níž Kristus před smrtí mluvil o zkáze chrámu a Jerusaléma (vlastní Eleona).

91 v kostele Lazarově v Bethanii nad jeho hrobem.

92 patrně „za“ Křížem, neboť na jiném místě Etherie praví, že se „před“ Křížem koná bohoslužba jen na Zelený čtvrtek.

93 t. j. 14. února svátek Očištvání P. Marie, které se místně k Jerusalému vázalo. Etherie se však nezmiňuje o procesí a litaních, které se dály o tomto svátku 2. února.

94 t. j. eucharistická liturgie.

95 Etherie se nezmiňuje o svátku Zvěstování P. Marie dne 25. března.

96 Etherie tu částečně podle hlavních bodů rekapituje nedělní bohoslužby, svrchu již vylíčené, částečně je doplňuje. Lucernare (rozsvěcování) obyčejně se konalo o hodině desáté (4 hod. odpoledne), v neděli v postě však o deváté (3 hod. odpoledne).

97 tím připomíná Etherie zvláštní modlitby, konané o třetí a šesté hodině a na západě zvané Tertia a Sexta. O ranní modlitbě (Prima) se nezmiňuje. Tertia se konala jen v postě. Zato Sexta a Nona se konaly po celý rok.

98 ze sledu zase vyplývá, že rozsvěcování odpovídá nynějším nešporám, třeba by obřad byl jiným („záplava světél“).

99 to znamená, že v pátek po officiu hned počínají vigilie sobotní a koná se mše katechumenů v Martyriu a po ní mše věřících v Anastasi tak, aby byl konec před východem slunce. Dálo se tak z ohledu na ty, kdož se po celý týden postili, aby už časně ráno mohli se posilnit, jak Etherie níže uvádí. Zároveň vysvětluje, že se mešní liturgie kromě neděle konala v postě jen v sobotu, kdežto na západě se konala mešní liturgie po všechny dni postu kromě dvou posledních ve Svatém týdnu.

100 Etherie tu popisuje přísný způsob postu t. zv. hebdomadářů, kteří v postě toliko v neděli po přijímání pojedli (kolem 11 hod.) a pak lačněli až do soboty, kdy zase po oběti pojedli.

101 Sobota sedmého týdnu postního byla svátkem Lazarova vzkříšení a jako „Lazarova sobota“, slavila se v liturgii řecké i některých liturgiích západních. V Jerusalémě měl ten svátek ještě místní zdůvodnění. Jeho vigilie v pátek, jak právě uvedeno, se nekonala v Anastasi, nýbrž na Sioně.

102 t. j. do zmíněného již Lazaria v Bethanii v 1 hod. po poledni.

103 jako vždy, rozeznává tu Etherie mši katechumenů v Martyriu a mši věřících v Anastasi.

104 t. j. v 1 hod. odp.

105 Jako na jiných posvátných místech palestinských dali Konstantin a jeho matka Helena i na hoře Olivetské postavit svatyni, a to nad jeskyni, v níž Kristus vykládal o zkáze Jerusaléma a chrámu. Byla zvána Eleona (mons Elacon) a jako ostatní kostely jerusalémské byla v VII. století spálena Peršany. Koncem třetí čtvrtiny IV. století dala matrona Poemenia nebo Pomnia na hoře Olivetské vystavěti druhý kostel na místě Nanebevstoupení, který byl zván Analepsis, Aetherii však Imbomon (en bomo, na pahorku). Eleona byla podélnou basilikou, Imbomon centrální svatyní.

106 asi 5 hod. odp.

107 Podobny jsou texty při svěcení palem a průvodu na Květnou neděli dle římského obřadu. Etherie se nezmiňuje o svěcení palem, nýbrž jen o průvodu.

108 t. j. vezou se nebo jedou. Možná že i biskup jel na oslu.

109 Průvod na Květnou neděli byl jerusalémským obřadem a na západě se rozšířil teprve v VII.-VIII. století.

110 nikoliv do Anastase, jako jindy.

111 jsou to zvláštní obřady, nikoliv pouhá Nona, nýbrž i čtení. Vše se koná v Martyriu místo v Anastasi za účasti katechumenů a věřících a ukončí požehnáním v Anastasi.

112 t. j. mešní liturgie.

113 ve 2 hod. odpol. Etherie se nezmiňuje o obřadu umývání nohou, ani o svěcení olejů.

114 Etherie blíže neurčuje pojem „oběti“. Dle svědectví sv. Augustina konala se na Zelený čtvrtek liturgická oběť někde ráno i večer, jinde jen večer.

115 ve 4 hod. odp.

116 Důvodem odpolední liturgické synaxe v Zelený čtvrtek „za Křížem“ je okolnost, že v tu dobu při poslední večeri byla ustanovena Eucharistie. Katechumeni asi zůstali v ten den v Anastasi.

117 do 11. hod. noční.

118 k půlnoci.

119 Vykopávky potvrdily udání nálezem zbytků trojlodní basiliky z konce IV. století.

120 Velikého Pátku.

121 8 hod. ráno.

122 poledne.

123 o polednách.

124 Etherie rozeznává místa „před Křížem“ a „za Křížem“, jak svrchu rozlišeno.

125 od 12-3 hod.

126 t. j. Nona a mše katechumenů.

127 Na Velký pátek se nekonala eucharistická liturgie.

128 Etherie neudává, kde se nalézalo baptisterium, kde křtenci sestupovali do nádržky.

129 t. j. do Martyria.

130 t. j. 8 hodin večer.

¹³¹ t. j. před dnešním dnem Nanebevstoupení. Tehdáž se tedy v Jerusalemě den Nanebevstoupení ještě jako zvláštní svátek neslavil. Okolnost ta je důkazem velikého stáří tohoto spisu. Nanebevstoupení jako zvláštní svátek uvádějí již Apošt. Konstituce, sv. Augustin, Jan Zlatoústý a j., ale před IV. stoletím není o něm zmínky, ba někdy ani ve IV. století, na př. sv. Paulín zná jako svátky jen Vánoce, Zjevení Páně, Velikonoce a Letnice. Etherie je snad první, která o svátku Nanebevstoupení promlouvá, ale spíná jej s Letnicemi, jak níže vysvitne.

¹³² Etherie blíže neudává, o čem bylo kázáno, t. j. zda snad přece se nemluvílo o Nanebevstoupení. Než takové téma by nebylo „přiměřené místu“ Narození.

¹³³ t. j. před 9. hod. ranní.

¹³⁴ Na Sioně, kde bylo uctíváno místo, kde se shromažďovali apoštolové, aby v den Letnic přijali Ducha sv., byla za biskupa Maxima (331-349) postavena veliká basilika pětilodní.

¹³⁵ jak už svrchu řečeno, byly na Olivetské hoře dva kostely, jeden, Eleona, založený císařovnou Helenou v 2. čtvrtině IV. století, a druhý, založený matronou Poemoe-nií před 378, zvaný Imbomon, první podélný nad jeskyní. v níž Kristus učil, druhý centrální na pahorku na místě Nanebevstoupení. Eleon však značí Etherii také samotnou horu Olivetskou.

¹³⁶ Z vypravování je patrné, že Nanebevstoupení se slavilo o Letnicích.

137 t. j. do druhého kostela na Olivetské hoře, do Eleony, císařovnou Helenou založené.

138 asi ve 4 hod. odp.

139 asi ve 20 hod.

140 dle postupu shoduje se úkon s vigilií.

141 Etherie nepraví ničeho o křtu, který se o Letnicích uděloval, jak i pro Palestinu dosvědčuje sv. Jeronym.

142 Etherie začíná vykládati o katechumenátu, t. j. o tom, jak čekatelé byli připravováni ke křtu. Jerusalémský zvyk udává také sv. Cyril Jerusalémský, takže se obě udání navzájem doplňují. Čekatelé čili katechumeni byli rozděleni do dvou tříd: 1. *audientes* čili „poslouchající“ t. j. vyučovaní, 2. *electi* čili „vyvolení“ ke křtu. O první třídě katechumenů se Etherie nezmiňuje. Žili ve společenství křesťanů křesťanským životem a účastnili se i bohoslužeb kromě hlavní části liturgie mešní. Po 2-3 letech mohli se přihlásiti do třídy vyvolených, o čemž Etherie právě vykládá.

143 Seznamy katechumenů existovaly již v době pronásledování a stávaly se jeho podkladem, jestliže zrádci, zvaní *traditores*, je vydali.

144 t. j. jsou vykonávány exorcismy čili vymítání. Exorcista (nižší klerik) třikrát dechl na tvář katechumenovu a kněz se za modlitby dotkl uší a nosu. Katechumeni byli při tom rozděleni podle pohlaví.

145 t. j. katechumeni první třídy, *audientes* čili slyšící.

146 První třídě katechumenů dostávalo se poučení od

nižších duchovních i laiků. Nyní započíná sám biskup vlastní vyučování oficiálně přihlášených katechumenů, t. j. druhé třídy „vyvolených“. Není vyloučeno, že za návštěvy Etheriiny byl biskupem právě sv. Cyril, který své katechese zanechal napsané († 386).

¹⁴⁷ Katechumeni byli postupně uváděni v tajemství víry. V té chvíli jim bylo svěřeno Vyznání víry, kterému se asi učili z paměti.

¹⁴⁸ odjinud víme, že to bylo 13. září.

¹⁴⁹ další pokračování rukopisu je již ztraceno a s ním patrně líčení, jak se konaly v Jerusalémě svátky svatých. Podrobný rozbor liturgický a všechnu novější literaturu obsahuje : *Aug. Bludau, Die Pilgerreise der Aetheria. Paderborn 1927 (Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, XV. 1-2).*

O B S A H

<i>Úvod</i>	7
<i>Putování na místa svatá</i>	
I. Na Sinai a po stopách Exodu	15
II. Výprava na horu Nebo	33
III. Výprava na východ od Jordánu za památkami Jobovými	39
IV. Cesta do Edessy a Mezopotamie a návrat na Malou Asii do Cařihradu	45
<i>Jerusalemská liturgie</i>	
I. Bohoslužby ve všední dny	61
II. Nedělní bohoslužby	64
III. Hlavní svátky	
1. Zjevení Páně a obětování v chrámě	67
2. Očišťování Panny Marie	69
3. Půst	70
4. Obrády Svatého Týdne	76
5. Svátky velikonoční a jejich oktáva	88
6. Nanebevstoupení a Letnice	91
IV. Katechumenát	95
V. Svátek Posvěcení chrámu	100
<i>Poznámky</i>	103

SVATÍ OTCOVÉ

Porádá Antonín Stríž

3

Podle osnovy Antonína Lískovce vytiskla knihtiskárna Václava Horáka v Prostějově. Byly též vydány dvacet dva číslované výtisky na ručním papíře van Gelderově.

